

филателистички

гласник

година III
март
2015

часопис за теорију и праксу филателије
e-mail: filatelisticki.glasnik@gmail.com
цена: 350 динара

10

САДРЖАЈ

Уводник	3
Обнова поштанског саобраћаја у Србији од 1916. до 1921. - <i>Миодраг Вуковић</i> ..	5
Српска војна телеграфска пошта за време Великог рата [2] - <i>проф. др Милан Радовановић</i>	15
Српски купон за одговор број 1 - <i>Војислав Беговић</i>	29
Немачки жигови на српским целинама – <i>др Херман Диц</i>	37
Преписка ратних заробљеника и интернираних лица из Србије, посредством Међународног комитета Црвеног крста [7] – <i>Војислав Беговић</i>	41
Поштанска цензура у току Другог светског рата за време бугарске окупације Југославије - <i>Ричард М. Стивенс</i>	50
Читање писма из поштанског промета – <i>Зоран Р. Бошковић</i>	53
Поштанске марке и политика националне заступљености [5] - <i>доц. др Вида Зеи</i>	56
Тиражи редовних марака Србије у 2014.	59
Издања Поште „Србија“ у периоду јануар – фебруар 2015	60

ФИЛАТЕЛИСТИЧКИ ГЛАСНИК

Часопис за теорију и праксу филателије

Ставови објављени у текстовима појединих аутора нису нужно и ставови редакције, тако да не сносимо одговорност за евентуалну штету насталу њиховим објављивањем.

Право коришћења: Чланци објављени у "Филателистичком гласнику" могу се даље објављивати искључиво уз сагласност аутора. Делови чланака могу се објављивати уз обавезно навођење потпуне референце и уз поштовање ауторских права аутора и издавача.

Излази четири пута годишње:
март, јун, септембар и децембар

Издавач и одговорни уредник: **Владимир Милић**

Сарадници: **Војислав Беговић, Миодраг Вуковић, Милан Радовановић, Херман Диц, Ричард Стивенс, Зоран Бошковић, Вида Зеи**

Лектор: **Јулка Симовић**

Дизајн и графичка обрада: **Владимир Милић**

e-mail: **filatelisticki.glasnik@gmail.com**

Штампарија: **Instant system, Црнотравска 66, Београд**

Тираж: **100**

На задњој корици:

Скулптура П. Хедлија "Српска сирочад" (1917), инспирисана поемом швајцарског песника Мугниера

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
656.835.91.(497.11)

ФИЛАТЕЛИСТИЧКИ гласник : часопис за теорију и праксу филателије / одговорни уредник Владимир Милић. – Год. 3, бр. 10 (март 2015) – . – Београд : Владимир Милић, 2013-. – 21 cm

Тромесечно

ISSN 2334-7147 = Филателистички гласник (Београд. 2013)

COBISS.SR-ID 196133132

Journal Philately Theory and Practice

Articles in this issue of "Filatelisticki glasnik" do not necessarily reflect the opinion of the Editorial

Articles in this journal, unless otherwise stated, may be reproduced with authors permission only.

Published four times a year:

March, June, September and December

Publisher and Editor:

Vladimir Milic

Contributors:

Vojislav Begovic, Miodrag Vukovic, Milan Radovanovic, Hermann Dietz, Rischard Stevens, Zoran Boskovic and Vida Zei

Lecturer: **Julka Simovic**

Design: **Vladimir Milic**

e-mail: **filatelisticki.glasnik@gmail.com**

Printed by: **Instant system, Belgrade**

Circulation: **100**

Price: **4 EUR + postage**

Image on the back cover: P. Hedley "Serbian orphans" (1917), sculpture inspired by the poem Swiss poet Mugnier

ISSN 2334-7147

9 772 334 714 007

УВОДНИК

Крајем 1915. године српска војска, државни врх и део народа повлачили су се преко албанских и црногорских планина, у изузетно суровим условима – суочавали су се ниским спољним температурама, глађу, болестима, исцрпљеношћу, непријатељским нападима. Албанска голгота остала је у посебном памћењу српског народа, као за Србију вероватно најтежа етапа Великог рата, која је однела више десетина хиљада живота. Ове године навршава се сто година херојске одбране Београда.

Овај историјски сиже као да није довољно конкретан за "План издавања пригодних поштанских марака у 2015. години" који не садржи ни једно пригодно издање које би обележило неки од великих догађаја из 1915. године. Рецимо, Албанску голготу (војске и народа) која је започела 24. новембра 1915. године повлачењем српске владе из Призрена преко Љум Куле у Скадар, а за њом и Врховне команде, 26. новембра 1915. године. Двадесетпетог новембра 1915. године, Друга и Трећа армија и трупе одбране Београда почињу повлачење правцем Пећ - Андријевица - Подгорица - Скадар, трупе Нових области правцем Ђаковица - Везиров мост - Љум Кула - Скадар, а Тимочка војска и одреди из западне Македоније преко Пишкопеје, Дебра и Струге у Елбасан. Ови догађаји су у значајној мери определили даљи ток српске историје.

У Културном центру Србије у Паризу, од 22. маја до 21. јуна 2014., у оквиру обележавања стогодишњице почетка Великог рата, одржана је документарна изложба "Србија у великом рату 1914-1918". Ауторка изложбе: Сиголен Франше д'Епере - Вујић, прауника Маршала Луј Франше д' Еперее. Изложба је садржала око 300 оригиналних експоната из периода рата: слика, новинских исечака, постера, разгледница, поштански употребљеног материјала, видео материјала и књига који сведоче о српско-француском пријатељству. Изложба је била укључена у званични програм манифестације "Европска ноћ музеја".

Прегледањем FEPA News сајта проверавам парољу "FEPA News the website that keeps you updated". Читам извештај Пер Мортенсена, представника FEPA у бироу FIP за поштанску историју. Докуменат публикован под називом "Поштанска историја – невероватна активност у Европи" садржи извештаје 19 земаља чланица ФЕПА (20 земаља није доставило извештаје о својој активности у 2014, која се односи на изложбе, семинаре, издавачку делатност и друго). Српски извештај у овом прегледу гласи: "Није било изложби и активности" (There was no exhibitions and no activities in Serbia).

Највећи међународни филателистички догађај ове године у Европи EUROPHILEX одржаће се у Лондону од 13. до 16. маја 2015.

Филателисти Европског Југа на Међународној филателистичкој изложби NOTOS 2015 у Атини од 12. до 15. новембра 2015. Нотос на грчком језику значи југ. Изложба ће обухватити све такмичарске класе као и класу шампионских изложака. Према позивима упућеним националним федерацијама, филателистичка географија Европског југа изгледа овако: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Кипар, Египат, Француска, Македонија, Израел, Италија, Малта, Молдавија, Монако, Црна Гора, Португал, Румунија, Србија, Словенија, Шпанија, Турска и Грчка наравно. Занимљива је изјава грчког званичника о новом приступу изложби у којој се каже, да с обзиром на финансијске тешкоће у многим земљама и изостанак финансијске подршке поштанских власти, изложба има другачији приступ (ниске излагачке таксе, без публикација је, али са добро одржаваним сајтом, без медаља али са сертификатима за излагаче, без џепарца за комесаре и чланове жирија). У реду, сада су на потезу националне федерације да учине нешто како би одлазак на изложбе званичних лица изгубио карактер филателистичког туризма.

Уредник

Филателистички гласник је могуће купити у Клубу филателиста у Београду, улица Светог Саве 16-18/II, недељом од 9 до 14 часова

Испорука изван Београда: цена примерка је 350 динара+ 120 динара (поштарина и трошкови паковања)

Sending Filatelisticki glasnik abroad: Price is 4 EUR (one copy)+3 EUR (postage)

ОГЛАШАВАЊЕ / ADVERTISING

¼ стране / ¼ of the page	1200 дин/10 EUR
½ стране / ½ of the page	1800 дин/15 EUR
1 страна / 1 page	3600 дин/30 EUR
Унутрашња страна корица /The inside cover page	6000 дин/50 EUR

Миодраг Р. Вуковић

ОБНОВА ПОШТАНСКОГ САОБРАЋАЈА У СРБИЈИ ОД 1916. ДО 1921.

Обнова поштанског саобраћаја у ослобођеној Србији може се грубо поделити у три фазе¹:

1. Од ослобођења Битоља до пробоја Солунског фронта 15.9.1918.
2. Од пробоја Солунског фронта до закључно 31.3.1919.
3. Од 1.4.1919. до Видовданског устава 28.6.1921.

Прва фаза

У току прве фазе отворена је само војна пошта у Битољу 17.12.1916. Управник поште је истог дана телеграмом обавестио Врховну команду да је пошта почела са радом. Дуго је обављала само писмоносну и телеграфску службу, и то претежно за службени и приватни војни саобраћај. У ограниченом обиму била је отворена и за месно становништво. Тако је, рецимо, почетком 1917. ПТ одељење ВК пошти доставило заосталу неуручену пошту с краја 1915. која је евакуисана преко Албаније, с налогом да ВП Битољ лоцира адресате и изврши испоруку.

ВП Битољ је везу са српским војним поштама на Солунском фронту и са Крфом (преко њега и иностранством) остваривала путем железничке поштанске линије Битољ – Солун. Пошту за Крф и иностранство картирала је на железничкој станици Лерин (Флорина) са аутомобилском поштом Лерин – Корча – Ерсек – Санти Кваранта, одакле је пошта даље на Крф пребацивана бродом. Картирање са I и II армијом и Врховном командом вршено је у Лерину (са издвојеним поштаром из Скочивира), Соровићу и Солуну.

Влада на Крфу била је заинтересована да Светском поштанском савезу пријави почетак рада прве поште на ослобођеном делу Србије, те се почетком 1917. Министарство грађевина преко Министарства војног обраћа Врховној команди питањем да ли су се за то стекли услови, односно да ли је у ВП Битољ могуће организовати пријем и испоруку препоручених, аманетних и новчаних пошиљака у међународном саобраћају.

¹ Читалац треба да води рачуна да су сви датуми до закључно 14.1.1919. дати по старом (јулијанском) календару, а почев од 15/28. 1. 1919. по новом (грегоријанском календару), с обзиром да је тог дана Краљевина Србија (са Црном Гором) званично прешла на грегоријански календар.

Предат
Разносачу бр.
ЧАС. ММ.

R-53

ПОШТА ПОСЛАНА
18.12.18
18.12.18
18.12.18

ТЕЛЕГРАМ

Адреса Наташа Лукић
Битоља
Цр.

№	број телегр.	врста	број речи	време предаје	СЛУЖБЕНИ ПОДАЦИ	време пријема	ПОШТАРСКА ПЛАТА
			дан час мин. секунде	дан час мин. секунде		дан час мин. секунде	
Битоља	106	1	30	12.15		18.03.18	Битоља

Заступник је извршила вас је
је самостално извршила ствари
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу

Заступник је извршила вас је
је самостално извршила ствари
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу
Битоља у Битољу

Сл. 1: Телеграм о почетку рада војне поште у Битољу уручење.

ПТ одељење ВК одговорило је да се услови нису стекли, нарочито не у цивилном саобраћају. Као разлог наведено је стално бомбардовање Битоља и велики број расељених лица чије су куће срушене, а нова адреса није позната па је немогуће извршити уручење.

Друга фаза

У овој фази отварање и рад пошта били су у надлежности Министарства војног које се у одлучивању руководило потребама војног, али и међународног поштанског саобраћаја. Наиме, неочекивано брзо напредовање српске војске опасно је растегло линије комуникација и запретило њиховим прекидом, укључујући и везу са Солуном у коме се још увек налазио део Врховне команде, а преко њега и са Крфом. Уз то, владао је знатан мањак стручног поштанског особља и средстава за рад. Стање је било такво да је чак знатно после примирја, марта 1919, на једној од првих седница Привременог народног представништва Краљевства СХС министар пошта и телеграфа др Едо Лукинић упозорио: „У Србији нема ни толико коња, кола и кочијаша да се успостави минималан поштански саобраћај. За прву руку, по прорачуну стручњака, требало би најмање 200 коња, 90 кола и 100 кочијаша, али је све то немогуће наћи“.

Стога су поште у том периоду, нарочито до примирја 16.11.1918, отваране селективно, не у свим местима у којима су постојале до повлачења српске војске.

У архиви Војно-историјског института у Београду сачувана је документација о отварању 45 пошта (рачунајући и Битољ) на целом подручју предратне Краљевине Србије, а на основу расположивог филателистичког материјала извесно је отварање још 17 пошта. Документи дају податке о датуму отварања за већину пошта за које су сачувани, за неколико се наводе разлике од пар дана, за Скопље само месец, док за Приштину нема података о времену отварања. Дакле:

	Пошта	Отворена		Пошта	Отворена
1	Битољ	17.12.1916.	32	Тетово	19.12.1918.
2	Прилеп	19.9.1918	33	Лозница	19.12.1918.
3	Велес	21.9.1918.	34	Ражањ	24.12.1918.
4	Врање	1.10.1918.	35	Рековац	25.12.1918.
5	Куманово	2.10.1918.	36	Петровац	1.1.1919.
6	Митровица	5.10.1918.	37	Уб	6.1.1919.
7	Кичево	5.10.1918.	38	Сурдулица	9.1.1919.
8	Кавадар	13.10.1918.	39	Краљево Село	17.2.1919.
9	Ниш	14.10.1918.	40	Владичин хан	27.2.1918.
10	Штип	14.10.1918. ²	41	Рача краг.	1.3.1919.
11	Ђевђелија	22.10.1918.	42	Крива Паланка	8.3.1919.
12	Урошевац	22.10.1918.	43	Царево село	12.3.1919.
13	Књажевац	24.10.1918.	44	Деспотовац	23.3.1919.
14	Скопље	октобар 18.	45	Приштина	? ³
15	Ужице	1.11.1918.	46	Нови Пазар	? ⁴
16	Београд	5.11.1918.	47	Смедерево	? ⁵
17	Пожаревац	7.11.1918.	48	Крушевац	?
18	Врњци	11.11.1918.	49	Велико Градиште	?
19	Б. Паланка	13.11.1918.	50	Голубац	?
20	Неготин	15.11.1918.	51	Ивањица ⁶	?
21	Дебар	16.11.1918.	52	Косјерић	?
22	Мионица	17.11.1918.	53	Обреновац	?

² У другом документу наводи се 17.10.1918

³ У сачуваној архиви ПТ одељења ВК нема података о отварању поште у Приштини.

Поштанске ознаке Приштине познате су ми најраније из децембра 1918. Вероватно је, због свог значаја, раније отворена.

⁴ Познат ми је најраније с краја новембра 1918.

⁵ Познат ми је најраније из децембра 1918. Исто се односи и на поште под р. бр. 48 до 60, делимично по датумима који су ми познати, а делимично по типу жигова које су користиле. Могуће је да су неке од њих отворене већ новембра 1918.

⁶ На жигу „ИВАНИЦА“.

23	Бољевац	19.11.1918.	54	Паланка	?
24	Сјеница	19.11.1918.	55	Рашка	?
25	Кочане	20.11.1918.	56	Трстеник	?
26	Охрид	25.11.1918.	57	Чачак	?
27	Салаш	27.11.1918.	58	Шабац	?
28	Велика Плана	1.12.1918.	59	Лазаревац	?
29	Ђуприја	8.12.1918.	60	Жагубица	?
30	Житковац	10.12.1918.	61	Бајина башта	? ⁷
31	Соко бања	10.12.1918.	62	Лебане	?

Због чињенице да је инвентар многих предратних пошта девастиран за време окупације 1916-1918, али и због недостатка финансијских средстава потребних за набавку опреме, па чак и штампање довољне количине марака, преписка из тог периода показује велико шаренило.

Поште чији је инвентар евакуисан при повлачењу преко Албаније, као и оне које нису биле потпуно опљачкане користиле су старе цивилне и војне жигове, а у недостатку жигова за писмоносну службу коришћени су упутнички. У једном случају (Врњци), пошта чак користи жиг друге поште (Врњачка бања)⁸. Поштама које то нису имале остављено је да се у прво време сналазе саме. Оне су то радиле углавном тако што су марке поништавале рукописно, провизорним жиговима или службеним печатима, па чак и обичним датумаром.

Због овакве ситуације Министарство је крајем новембра приступило изради једнообразних провизорних жигова за писмоносни и упутнички саобраћај, са именом места ћирилицом и латиницом и мостићем за датум који је морао да се уноси руком.

Због оскудних новчаних средстава жигови су урађени само за најугроженије поште, а ни оне нису све добиле оба жига. Поште код којих је био сачуван писмоносни добијале су само упутнички жиг и обратно. Документација о овоме је веома оскудна, а према ономе што ми је познато по постојећем филателистичком материјалу стање је следеће:

- 1. Позната оба жига (5 пошта):** Дебар, Ивањица, Рашка, Смедерево, Сурдулица.
- 2. Познат само писмоносни жиг (20 пошта):** Бајина башта, Брза Паланка, Владичин хан, Голубац, Косјерић, Лебане, Мионица, Митровица косовска, Обреновац, Паланка, Петровац, Рача, Ражањ,

⁷ Поште у Бајиној башти и Лебану отворене су најкасније почетком 1919.

⁸ Жигови „Врњци” и „Врњачка бања” се у литератури често третирају као различити жигови исте поште, што није случај. Варош Врњци имала је сталну, а суседно одмаралиште Врњачка бања сезонску пошту. Пошто су жигови поште Врњци нестали у ратном вихору, пошта је користила жиг Врњачке бање.

Трстеник, Чачак, Велика Плана, Крива Паланка, Параћин, Пожаревац и Топола.

3. Познат само упутнички жиг (7 пошта): Бољевац, Велико Градиште, Дебар, Соко бања, Шабац, Алексинац и Житковац

Мада је Министарство војно циркуларним писмом наложило поштама да марке саме стављају на преписку, а да странкама смеју да продају за највише 1 динар, несташнице марака нису биле ретка појава⁹.

Тај проблем најчешће је решаван тако што је поштар руком уносио да је и колика поштарина наплаћена и то потврђивао потписом, али су познати и печати „Плаћено“.

Трећа фаза

Решењем Врховне команде под Пов. ПТ бр. 1198 од 22.2.1919. наложено је свим поштама да са 31. мартom закључе пословање и поште предају на управу цивилним властима.

Истогa дана, 22.2.1919, шеф Поштанског одсека ПТ одељења ВК Крста Поповић је под КП бр. 22583 сачинио „Распоред картирања по писмоносној радњи између поштанских станица у границама бив. Краљевине Србије, на дан 1. априла 1919“. По том документу, који има карактер пројекта (планираног стања) на дан 1.4.1919. требало је да раде чак 123 поште.

Међутим, 31.3.1919. године ПТ одељење ВК под КаО. П.Т. Бр. 19082 припремило је “Списак поново отворених државних поштанско-телеграфских-телефонских станица у Краљевини Србији на дан 1. априла 1919“. У списку је наведено 99 станица које од сутрадан почињу да раде као државне (цивилне), од којих две (Крушево и Чајетина) само са телефонском, без поштанске и телеграфске службе.

У односу на стање до 22.2.1919, затворене су три поште (Владичин Хан, Голубац и Жагубица), а отворено је четрдесет нових (уз наведене две телефонске станице):

1	Алексинац	11	Гуча	21	Лазаревац	31	Параћин
2	Аранђеловац	12	Д. Милановац	22	Лапово	32	Пожега
3	Ариље	13	Жабари	23	Лесковац	33	Прибој
4	Бабушница	14	Зајечар	24	Младеновац	34	Пријепоље

⁹ Један од главних разлога честих несташница марака у ослобођеној Србији била је чињеница да је Главни депо поштанских марака остао у Солуну. Транспорт марака и поштанских образаца од Солуна до Скопља није представљао велики проблем јер се вршио железницом, али је због већ наведене оскудице у транспортним средствима њихов пренос од Скопља до Београда дуго трајао. Зато Министарство ПТТ актом бр. 185 од 7.1.1919. тражи од ПТ одељења Врховне команде да се наручене поштанске марке у вредности од 50.000 динара и обасци (у првом реду међународне поштанске упутнице) пошаље посебним српским или савезничким аутомобилом од Скопља до Београда.

5	Ваљево	15	Јагодина	25	Нова Варош	35	Ресан
6	Вучитрн	16	Кладово	26	Ораховац	36	Сврљиг
7	Власотинци	17	Краљево	27	Пирот	37	Свилајнац
8	Гњилане	18	Кратово	28	Прокупље	38	Сопот
9	Гостивар	19	Куршумлија	29	Прешево	39	Топола
10	Г. Милановац	20	Крагујевац	30	Призрен	40	Царево село

Сачувана документација не омогућава да се утврди да ли је ових 40 пошта отворено у периоду од 22.2.1919. до 31.3.1919, или су отворене даном преласка поштанског система под цивилну управу, 1.4.1919. Сарадња филателиста може помоћи да се ово реши, па молим све који евентуално имају преписку са жиговима ових пошта пре 1.4.1919. да то објаве у часопису.

За поште Алексинац, Параћин и Топола се, на основу жигова које су користиле, чини врло вероватним да су отворене у периоду од 22.2. 1919. до 31.3.1919.

Убрзо је кренуло и отварање нових пошта. Тако је, рецимо, пошта Прибој отворена већ 4.4.1919. До краја године отворене су готово све поште које су постојале пре рата.

Трећа фаза окончана је доношењем Видовданског устава 28.6.1921, када су поштански системи на територији Краљевине Србије (са Црном Гором) и Државе СХС обједињени и уједначени, а држава променила назив из Краљевство СХС у Краљевина СХС.

И у овом периоду, нарочито током 1919. и у првој половини 1920, јавља се исто шаренило у погледу жигова, наплате поштарине и коришћења марака.

* * *

У наставку је дат „инвентар“ довијања поштара који ми је познат. Уверен сам да постоји још много других, па молим читаоце да све своје допуне и исправке објаве у овом часопису.

ПРОВИЗОРНА ПОНИШТАВАЊА

Упутнички жигови

1. Штип
2. Шабац
3. Ђевђелија
4. Врњци (користи предратни упутнички жиг сезонске поште Врњачка бања)
5. Чачак
6. Сопот

7. Крагујевац
8. Жагубица
9. Велико Градиште
10. Соко бања

Провизорни жигови

А. Равни, без датума

1. Мајдан Пек (МАЈДАН-ПЕК)
2. Вучитрн (са украсном шаром, са или без рукописног датума)

Б. Равни, са датумом

1. Крушевац – дворедни, датум изнад или испод имена места
2. Приштина – троредни: „ПОШТА / ДАТУМ / ПРИШТИНА“

В. Округли, без датума

1. Струга (посебан тип, види Дероко)
2. једнообразни округли без датума (види горе)

Г. Округли, са делимичним датумом

1. Пирот (угравирана само година, дан и месец ручно)

Службени печати, разни

1. Мајдан Пек – троредни службени: „.....19...г. / ПОШТ. ТЕЛЕГРАФ. СТАНИЦА / МАЈДАН-ПЕК“, датум уписиван руком (касније прва два реда уклоњена – види горе)
2. Жагубица – дворедни службени: „.....19...г. / ПОШТ. ТЕЛЕГРАФ. СТАНИЦА“, место и датум уписивани руком.
3. Велика Плана – деловодни печат „Вел. Планска Војна Станица / No. /191...“. Реч „Војна“ руком прецртана и изнад ње уписивано „Поштанска“.
4. Приштина – Округли службени печат у негативу (за восак) са грбом и текстом „Краљ. срп. пошт. телеграф. станица / у Приштини“. Уз печат руком исписано место и датум.
5. Трстеник – Дворедни, равни: „ПОШТАНСКО НАДЛЕШТВО / у ТРСТЕНИКУ“

Други печати, разни

1. Приштина – само датум отиснут датумаром.

Рукописна поништавања

А. Име места (амбулантне поште) са датумом

1. Амб. 2 – „амб. 2“, „амб. II“, „Амб. Смедерево – Плана 2“ „СВП“	12. Паланка
2. Амб. 5 – „(датум) / Амб. V“	13. Пожаревац Приштина – датум отиснут датумаром
	14. Смедерево

3. Амб. 9 – „(датум) / Амб. 9”	15. Ваљево
4. Кладово	16. Велика Плана
5. Соко бања	17. Жагубица
6. Качаник	18. Врањска бања
7. Александровац Кр.	19. Велико Градиште
8. Милановац Доњи – „Пошта
/ (датум) / Доњи /
Милановац” или „(датум) /
Д.М.”	20. Крупањ
9. Милановац Горњи	21. Рибарска бања
10. Лазаревац	22. Велика Плана
11. Нови Пазар	23. Кучево
	24. Петровац
	25. Сараорце

Б. Име места (амбулантне поште) без датума

1. Кучево	3. Петровац
2. Марковац	4. Сараорце

Поништавања прецртавањем

1. Александровац	3. Гњилане
2. Крагујевац	4. Врњци

ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГОТОВОМ**Печати**

1. Београд – печат „Плаћено” без оквира, димензија 25 x 5 mm
2. Београд – печат „ПЛАЋЕНО” са оквиром, димензија 52 x 14 mm

Рукописно

1. Врњачка бања – „Наплаћено”, износ поштарине, потпис и
упутнички жиг.
2. Зајечар – рукописно: „Наплаћено 05 / Л.М.”
3. Београд: „Наплаћено 10 n / (датум) / С. Групковић / Но. 6”

УПОТРЕБА ФРАНКО КАО ПОРТО МАРАКА

1. Париско издање: 5, 10, 20, 30 и 50 пара
2. Београдско издање: 30 и 50 пара

УПОТРЕБА ПОРТО КАО ФРАНКО МАРАКА

1. 5, 10, 20 и 30 пара, без ознака промене намене.
2. 30 пара са рукописним „Franco” у пошти Паланка.

УПОТРЕБА СТАРИХ И СТРАНИХ ВРЕДНОСНИЦА

Поратно стање, функционисање два паралелна поштанска система у Краљевству СХС и хронична оскудица поштанских марака новог издања довели су до тога да се на подручју Краљевине Србије све до првих месеци 1921. јавља и употреба старих, формално из промета повучених, марака и целина Србије, а повратници из Француске и Северне Грчке доносе са собом и користе за преписку и француске марке и грчке целине.

У промету су од старих српских вредности уредно толерисане марке и дописне карте издања „качетуша“ и „гологлави“, док се дописнице „Краљ Петар на бојишту“ од 5 пара по правилу не прихватају, мада се срећу и комади који су уредно прошли пошту.

Само изузетно, на подручју Краљевине Србије могу се срести употребљене и марке љубљанске дирекције Краљевства СХС. Вероватно се ради о маркама које су при демобилизацији са собом донели српски војници.

Извори:

Архива Војног историјског института у Београду

Литература:

E. Derocco: Die Poststempel von Serbien 1840 bis 1921

Dr Vojislav Mićović: Srbija 1804 - 1918, Istorija pošta i žigovi, Beograd, 2003

Сл. 2: Упутнички жиг и рукописна назнака плаћене поштарине

КРУШЕВАЦ
14.Dez.1918.

10. VII. 19
ВУЧИТРА

Сл. 3 Провизорна поништавања Крушевца, Пирота и Вучитрна

Сл. 4: Провизорна поништавања Приштине

Сл. 5: Рукописно поништавање месних и амбулантних пошта

Сл. 6: Вредноснице издања „Гологлави“ и „Качкетуша“ коришћене 1919.

Сл. 7: Француска марка употребљена у Зајечару и грчка дописница употребљена у Скопљу

Проф. др Милан Радовановић

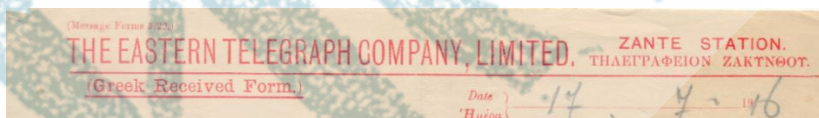
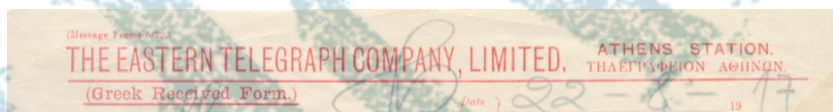
СРПСКА ВОЈНА ТЕЛЕГРАФСКА ПОШТА ЗА ВРЕМЕ ВЕЛИКОГ РАТА [2]

2. Телеграми из периода 1916-1918 година

Наставак студије о телеграмима из наведеног временског периода подељен је на два дела: Грчко војиште и Руско војиште

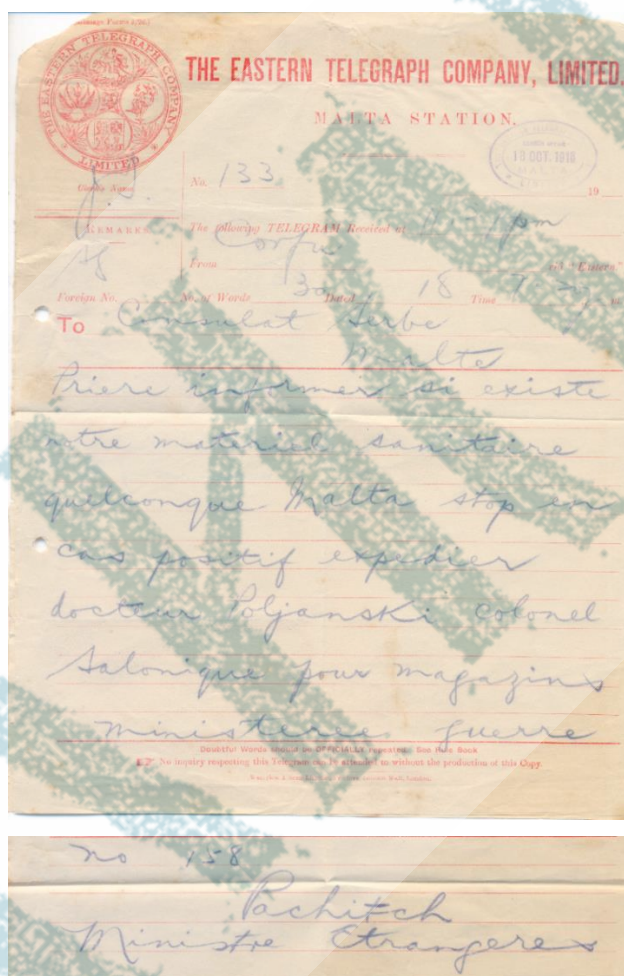
2.1. Грчко војиште

Српска влада се за телеграфску кореспонденцију определила за познату у то време компанију: Источну телеграфску компанију („The Eastern Telegraph Company“). Ова компанија основана још 1860 године, имала је веома јаку и велику мрежу и једно од чворишта за пријем и слање ових порука била је Малта. То је и један од разлога што је доста телеграма, који ће бити приказани ишло преко Српског конзулата на Малти. Ова компанија богате прошлости имала је разгранату мрежу и унутар Грчке, а и ван ње. Неки примери коришћења те мреже (заглавље пријемног обрасца телеграма) од стране српских војних снага, биће дати на следећој слици према тексту који се налази у заглављу телеграма.

Слика 9 - Телеграфске станице Истерн компаније (редоследом одозго на доле): Атине, Зантеа, Крфа, Солуна, Малте (два типа) и Марсеља.

Слика 10 - Прва страна телеграма и део друге стране (наставка, увећан) са "потписом" Н.Пашића

Као што се из претходно показаних телеграма може закључити више различитих заглавља ових образаца постоје, али се они неће даље анализирати. Треба напоменути да су ови обрасци били двојезични: на енглеском језику и језику земље на чијој је територији била телеграфска станица. (примери грчких и француског телеграма) и само на енглеском језику (Малта, на пример)

Надаље ће овај део бити разматран са гледишта посебности ове поште и њеног садржаја. Први приказани телеграм је упућен са Крфа од стране председника српске владе Н.

Пашића за Српски конзулат на Малти (Сл.10)

На телеграму се налази текст следеће садржине: "Молим вас да нам јавите да ли има нешто нашег санитетског материјала на Малти. Ако је одговор позитиван, молим вас да га пошаљете пуковнику доктору Пољанском, Солун, за магацин министарства рата бр.158. Пашић, Министарство спољних послова."

На телеграму се налази пријемни овални жиг *Eastern* телеграфске

THE EASTERN TELEGRAPH COMPANY, LIMITED.
MALTA STATION.

No. 82

REMARKS: The following TELEGRAM received at 9 20p

From: Confu

Foreign No. No. of Words 160 Date 4 Time 11 a

To: Consulat serbe Malte

Priver informer telegraphiquement
si quelques materiel expedie de
Londres par delguie du minist
guerre serbe gendarmatich
a l'adresse du gouvernement
serbe le trouve encore a
malte et si c'est parti de
Liverpool a malte le 23
septembre 1915 par bateau
nomme stop. Ce materiel est
destine pour l'usage est
note malte no 588

Bochitch Ministere des affaires
etrangeres

Customer Words should be OFFICIALLY recorded. See B-10 form
© 1916 The Eastern Telegraph Company Ltd. Registered in England
Telegrams & Post Letters. Cables & Radiograms.

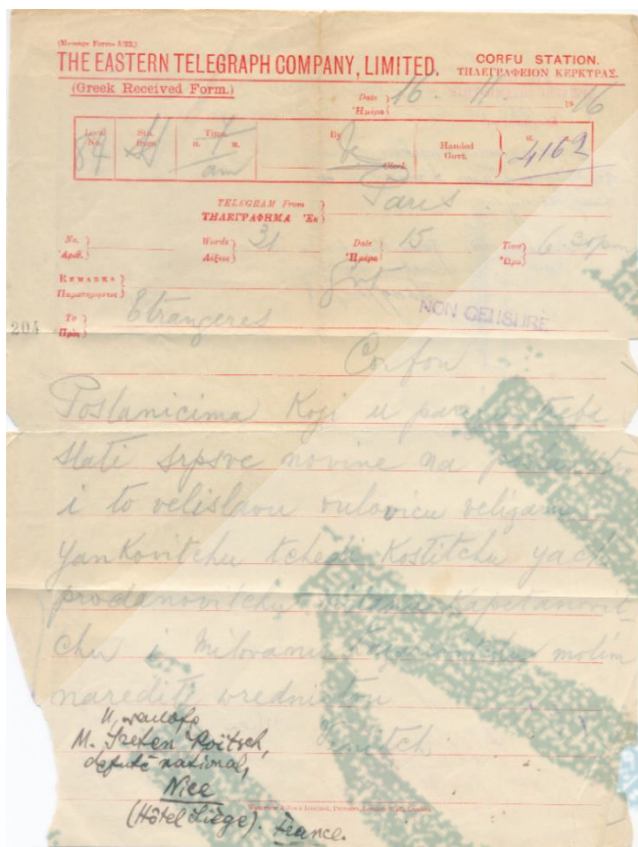
Слика 11

телеграфским путем јавите да се нешто од материјала послатог из Лондона од стране делегата Министарства рата, пуковника Јоксимовића за владу Србије потражи поново. Ради се о материјалу који је послат из Ливерпула за Малту 23. септембра 1915 године бродом „Merrie“(?). Овај материјал, који није стигао у Солун, је под бројем 588. Пашић, Министарство иностраних послова". Заједничко за оба ова телеграма је што на њима нема цензурних жигова. Нецензуришање ових телеграма је последица, вероватно, већ раније донетих прописа одн. да је потписник ових телеграма био председник владе Н. Пашић, па због тога није цензурисан.

команије са текстом „The Eastern Telegraph Company /Limited“ у оквиру овалног прстена, а у средини жига „Branch Office“, датум „18 OCT. 1916“ и испод датума „MALTA“.

На телеграму датом на Сл.11 налази се пријемни овални жиг *Eastern* Телеграфске команије са текстом „The Eastern Telegraph Company /Limited“ у оквиру овалног прстена, а у средини жига „Branch Office“, датум "4 – Jan.1917" и испод датума "MALTA".

Текст, потписан од стране председника владе Н.Пашића гласи: "Молим вас да нам

Слика 11

Као што је познато у ратним условима, па и у Србији, а и у Грчкој, сва пошта је била цензурисана. Ретко се дешавало да се то не деси: случајно или намерно. На два телеграма, која ће бити приказана, јавља се, изгледа уникатни жиг на француском језику – „Није цензурисано“ („NON CENSURE“).

Први телеграм (Сл.12) упућен је из Париза 16. новембра 1916 године на Министарство спољних послова („ETRANGERES“) на Крфу са следећим текстом:

“Посланицима који су у Паризу треба слати Српске новине на посланство и то Велиславу Вуловићу, Велизару Јанковићу, Чеди Костићу, Јаши Продановићу, Милану Капетановићу и Миловану Казаревићу. Молим наредити уредништву. Веснић.

Дописано мастилом: "И такође, М.Сретену Којићу, depute national, Nice (Hotel Liege), France".

Као и сваком уређеном систему на полеђини се налази реакција, где, поред службеног жига Управе државне штампарије, бр.1260, пише: "Експедитору Српских новина да предње прими к знању и по њему поступи." Следи потпис заступника Управника (Сл.13)

Састанци филателиста у Београду,
улица Светог Саве 16-18/II
недељом од 9 до 14 часова

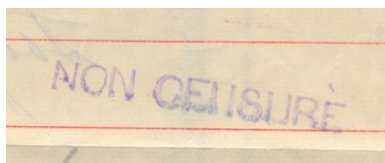
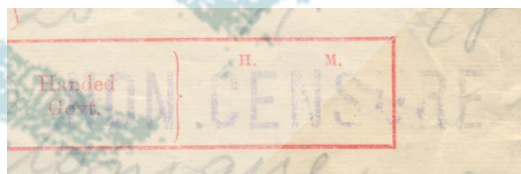
Слика 13

Други телеграм (Сл.14) упућен је 25.новембра 1918 године из Солуна (после пробоја Солунског фронта) за Српску државну штампарiju на Крфу са следећим текстом:

"Сребренац и особље полазе за Скопље 15.новембра. Машина остаје у Солуну. Но 8040. Заступник делегата, Бошковић

Слика 14

Слика 15

Издвојени жиг „NON CENSURE“ (два типа коришћена на претходним телеграмима) приказан је на слици 15.

Телеграм на Сл.16, посла такође преко Истерн телеграфске компаније није званичне, већ пословне природе и послат је из Солуна 17.јула 1916 године за Крф, Српској државној штампарији. Текст гласи: "До данас ниједан број Српских новина није стигао. Више не шаљите бројеве стари 15 дана продавати се не могу. Раскидам уговор. Како ви нађете да је право. Моја кривица није кад никако не долазе. Миодраг."

Слика 16

мање, уместо 6.200 – 5.200 примерака." Следи потпис Заступника Управника. Гвоздена Клајића.

Из текста са полеђине следи такође да је "Миодраг" био главни продавац Српских новина за Солун и околину.

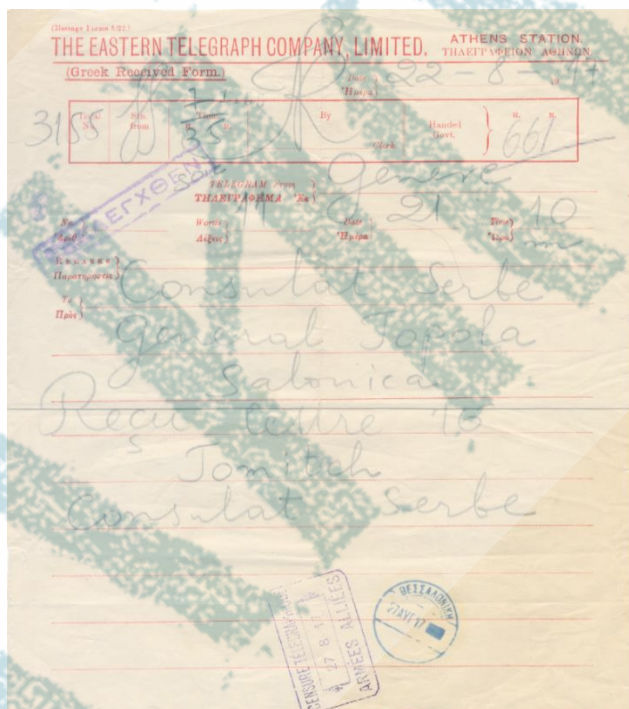
Следећи телеграм (Сл.17) упућен је из Солуна Српском конзулату на Малти 28.јула 1917 године.

Сам текст по себи указује на недовољно брзу испоруку Српских новина, али позадина телеграма са три одговора и предлога шта да се ради у овој ситуацији даје и лепе податке колико се Српских новина слало и продавало у Солуну. У задњем предлогу, са службеним жигом Управе српске штампарије стоји: "Засебним актом извештен госп. Министар с молбом за одобрење да се убудуће Српске новине штампају у 1.000 примерака

Слика 17

балама коже или је телеграм шифрован. Ово и због чињенице да је шифарник за дипломатску пошту радио наш познати математичар Михајло Мика Петровић, зашто му је Н.Пашић платио 600 швајцарских франака.

Слика 18

Овај жиг је дат на следећој слици.

Текст: "Молим за информацију да ли су бале коже, означене са РЦ бројевима 61, 62, 71, 72, 73, 74 стигле бродом "Атина" 1915 године на Малту и да ли су у депоу бр.368." У потпису: Винтровић.

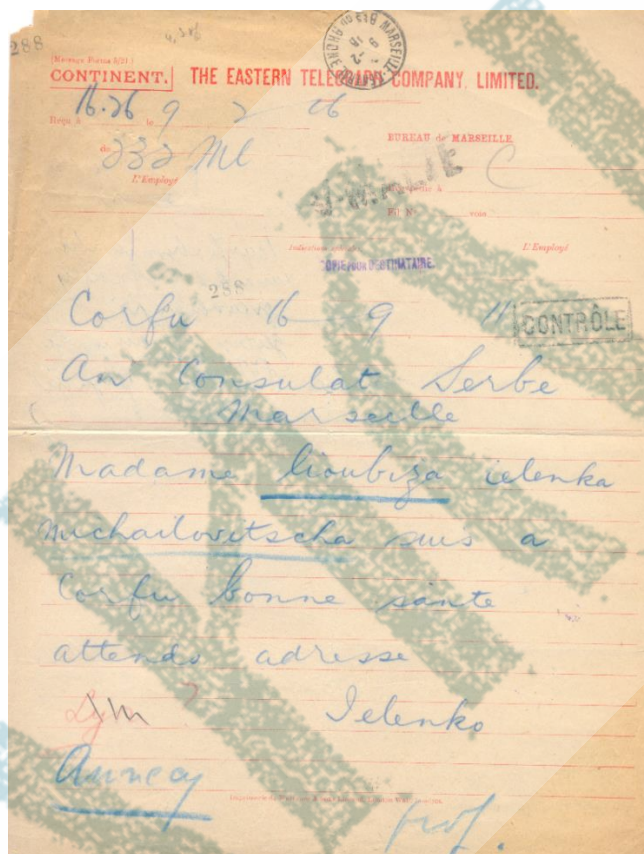
После овога се може поставити питање да ли се ради стварно о

Следећи примерак телеграма је телеграм упућен из Женеве за Конзулат Краљевине Србије у Солуну преко Атине са веома кратком поруком "Писмо 16 примљено. У потпису „Томић“, Српски конзулат. (Сл.18).

Оно што разликује овај телеграм од осталих је присуство грчког поштанског жига Солуна (27.август 1917) и веома ретка цензура Источне армије предвиђена за телеграфску пошту.

Слика 19 - Цензурни жиг Савезничких армија за телеграфску пошту са текстом „CENSURE TELEGRAPHIQUE / 27.8.17 / ARMEES ALLIÉES“

Слика 20

преко Малте („V (ia) MALTE“) и француски уоквирени цензурни жиг „CONTROLE“.

На следећој слици дат је телеграм упућен са Крфа за Српску амбасаду у Риму. На телеграму се уочава долазни поштански жиг Рима црвене боје (11. јануар 1918), као и део текста на француском језику:

Чини се да је понеки пут коришћење телеграфске мреже коришћено и за приватне сврхе. Тако се на следећем телеграму (Сл.20), упућеном са Крфа за Марсељ, Српском конзулату фебруара месеца 1916 године налази следећи текст: „Госпођа Љубица Јеленка Михаиловића је стигла на Крф у добром здрављу. Јеленко.“

На телеграму се налази долазни поштански жиг Марсеља (9. Фебруар 1916), жиг да је телеграм ишао

„Молим вас обавестите др. Ђоку Николића да Владимир ускоро долази овде“. У потпису: пуковник Борисављевић („colonel Borisavljevic“)

Преко Истерн телеграфске компаније послат је и телеграм из Лондона (нажалост нечитког датума) за Српски конзулат на Малти са следећим текстом: „Гроф Толстој треба да буде Руски министар у Београду“. У потпису, „Гавриловић“ (Сл. 22).

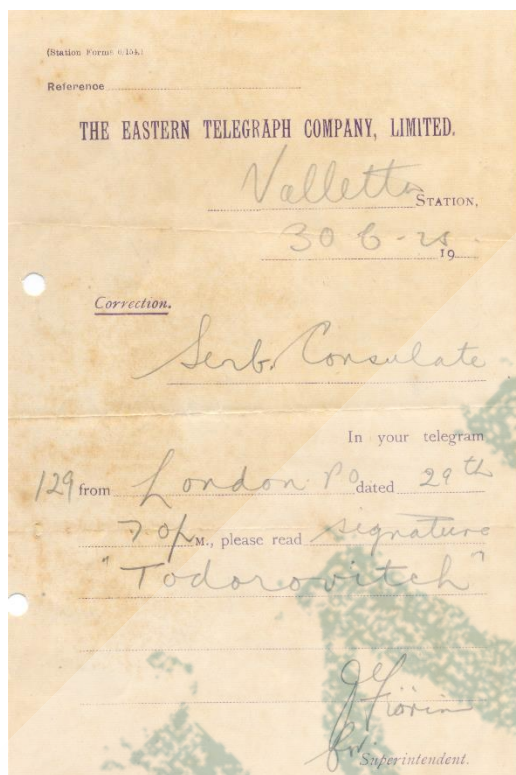

Слика 21

Слика 22

Следећи образац представља свакако неубичајени образац Истерн-а који је служио да се исправе грешке у примљеном телеграму (Сл.23). Поред места (Valletta) и датума (30.јуни ??) налази се и текст „Исправка“ („Correction“) за Српски конзулат на Малти. Укратко, Српски конзулат на Малти се обавештава да у телеграму из Лондона послатом

Слика 23

29.???. треба да у потпису стоји – "Тодоровић" (који је вероватно у раније послатом телеграму био нејасан или погрешан).

Овоме треба додати и тзв. "примку". На следећој слици 23 приказана је француска примка Бр. 516 са француским жигом „Tresor et Postes / 510“ упућену са Солунског фронта за Ајачо на коме се налази крајње неуобичајена налепница : "ВОЈНИ ТЕЛЕГРАФ" (ћириличним писмом). Пошта „Tresor et Postes 510“ припадала је Врховном штабу Француских војних снага на истоку („Quartier General de l'Armee Francaise d'Orient").

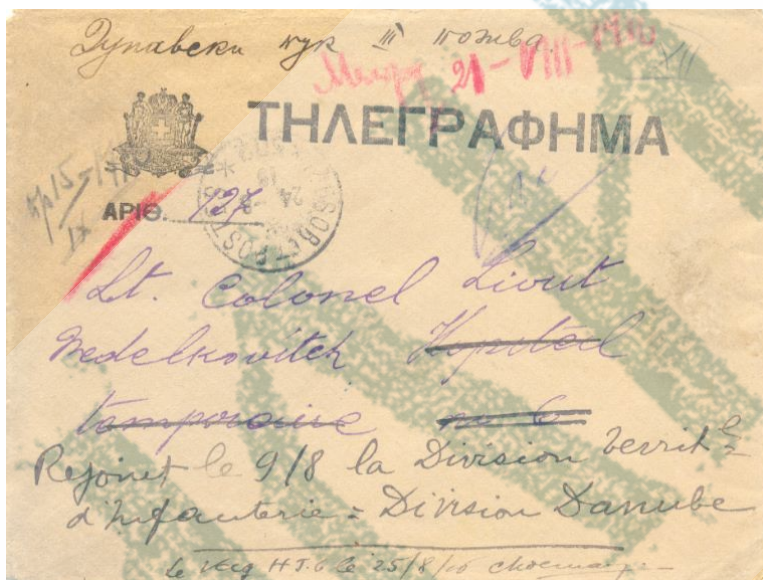
Слика 24 - Примка - образац

Слика 25 - Издвојени жиг "ВОЈНИ ТЕЛЕГРАФ"

Наведеном до сада може се додати и омот за доставу телеграма издат од стране грчке поште (Сл.26). На омоту се налази француски жиг

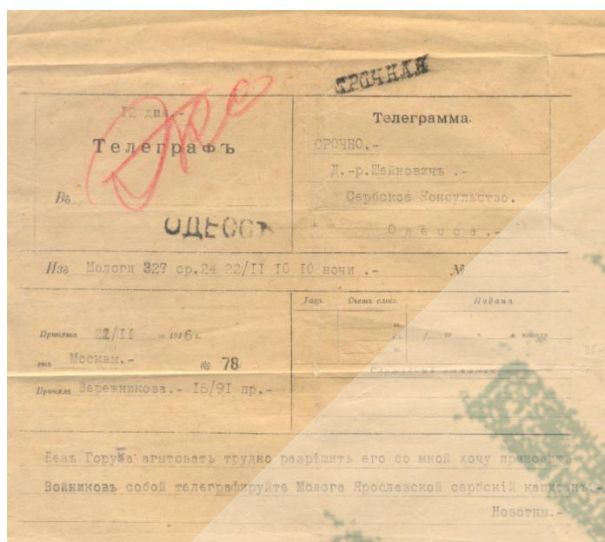
„Tresor et Postes / 502“, (24.август 1916) који се односи на француску пошту при Команди савезничких армија у Солуну („Commandement des Armees allies“). Омот са телеграмом је упућен пуковнику Недељковићу у Привремену болницу бр.6 („Hopital temporaire no.6“) прецртан од стране поштарџије и преупућен после више покушаја (21.августа, 25.августа и 15.септембра) за Дунавску дивизију. На полеђини се налази уобичајени жиг војне поште Врховне команде – ВП 999 са датумом 15. VIII. 1916 године.

Слика 26

2.2 Руско војиште

Не желећи да ратују за интересе Хабзбуршке монархије против словенске браће и православне Русије, многи су се Срби, али и остали Словени, предавали руској војсци, захтевајући да се као добровољци укључе у српску војску. Прихватајући захтев српске Владе да се од добровољаца у Русији формирају добровољачке јединице, руска Врховна команда је у сагласности са царем Николајем II дозволила Србима, а уз њих и осталим Југословенима који су се налазили у заробљеничким логорима у Русији, да се окупљају у војничким командама, под руководством официра српске војске, као њен саставни део. Центар окупљања постала је Одеса. На организованом окупљању добровољаца најважнију улогу имали су српски конзул Марко Цемовић и представник српске Владе Милан Шајиновић. У Одеси је новембра 1915. године формиран Српски добровољачки одред, који је почетком 1916. године имао око хиљаду војника и официра.

Слика 27

Број добровољаца у Одеси је растао прво до величине батаљона, а потом и пука. Српска Влада упутила је 130 војних лица са Крфа у Одесу у којој су били команданти нижих и виших војних јединица, административни персонал, као и део медицинске мисије.

Прва српска добровољачка дивизија формирана је 16. априла 1916. године у Одеси. У њеном

саставу се налазило близу 10.000 добровољаца, а за команданта је постављен пуковник Стеван Хаџић. Војници Прве српске добровољачке дивизије положили су заклетву српском краљу Петру Карађорђевићу. Крајем јуна јединице су свечано добили заставе ранијих српских пукова: Другог, Шестог, Седмог и Једанаестог испред цркве у Одеси. Ово је био сигнал за цео свет да је руска Влада званично формирала добровољачке војне јединице од припадника других националности.

Не улазећи више у историјске податке који су вишеструко обрађивани у нашој историјској литератури треба констатовати да је пошта добровољачких снага веома ретка, ако не и најређа у области поштанске историје Србије током Великог рата. Телеграми, наравно, нису изузетак, већ само потврђују изнесено. У наставку ће бити приказана само два телеграма из овог периода и са овог ратишта.

Телеграм (руски образац), дат на Слици 27, упућен је из Молога, преко Москве 22. новембра 1916 године Српском конзулату у Одеси, М. Шајиновићу. У телеграму се налази текст следеће садржине: "Без Горуба (Голуба ?) је тешко агитовати. Повежите га са мном. Доводим војнике са собом. Телеграфишите на Молог Ярославск. Српски капетан Новотни. На телеграму се налази и "Хитно" ("Срочно"). Очигледно је да се, на основу текста, ради о почетном периоду деловања српских снага на прикупљању добровољаца.

Слика 28

графски јавити шта је са Николом Павловићем Кнежевићем кадетом треће године Кадетског корпуса Орељског који је пре шест месеци са својим пуковником отишао из Ореља за Нижњи Новгород." У потпису: Министар спољних послова Протић.

На телеграму се налази двокружни цензурни жиг „C(ensure) I(neternational) A(ppliance) / Censure Militaire / 2 Arkangelsk 2 / 2" црвено-љубичасте боје (приказан издвојено).

Слика 29 Издвојени цензурни жиг са телеграма.

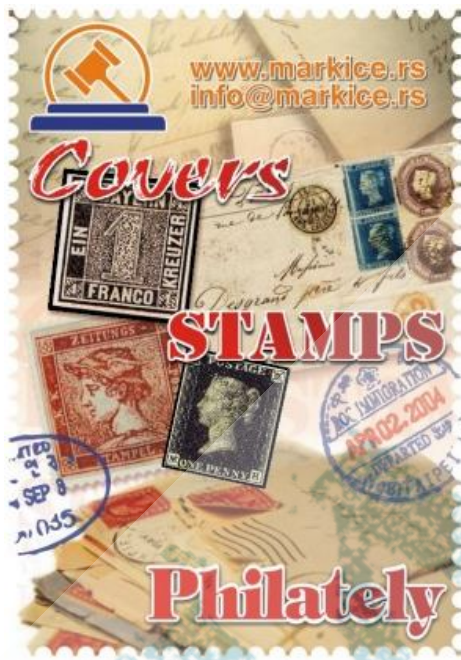
Закључак

Овим почетним радом тек се отвара подручје образаца телеграма као предмета интересовања и изучавања поштанске историје Србије у Великом рату. Наравно за неку систематизацију, озбиљнију анализу И закључке треба и времена и података.

крај

Други телеграм представља руски образац, а упућен је са Крфа преко Истерн телеграфске компаније Српској амбасади у Архангелску (27. јануар 1918 године). и односи се на временски период транспорта Српског добровољачког корпуса из Русије за Солун. Текст телеграма: "Молим сазнати и теле-

www.markice.rs

ArGe Jugoslawien & Nf e.V. im BDPH
Die Balkanspezialisten & Posthistoriker inkl. Besetzungsausgaben

Удружење ArGe Jugoslawien обухвата филателију и поштанску историју свих претходних и садашњих држава на простору бивше Југославије. Осим подручја Краљевине и Републике Југославије, заступљена су и подручја аустријске и мађарске поште на поменутом простору, окупације за време Другог светског рата, окупације Босне и Херцеговине, партизанске поште...

Часопис Südost-Philatelie излази три пута годишње.

Постаните члан и придружите нам се!

www.ar-ge-jugoslawien.de

Erster Vorsitzender: Dr. Jan Ulrich Clauss, email: clauss@gsi-bonn.de

Контакт особа за Србију: Владимир Милић, email: vladimir.milich@gmail.com

Војислав Беговић

СРПСКИ КУПОН ЗА ОДГОВОР БРОЈ 1

У југословенској и српској филателистичкој периодици, није био познат тачан датум издања првог српског купона. Исто се може рећи и за доступне стране изворе. У једној од најбољих публикација из ове области, др Паул Кох¹ наводи "око 1914" Овај чланак је покушај да се одговори на питање: када је издат први српски купон за одговор и нешто више каже о овој великој реткости српске филателије.

Недавно изашао из штампе Гласников каталог поштанских марака Републике Србије 2006-2014, први пут код нас, укључује и међународне купоне за одговор. Каталогизацију почиње од каталогског броја 2, остављајући број 1 за прво издање купона за одговор српског порекла.

На конгресу Светског поштанског савеза у Риму 1906. године, Србија је приступила поштанској конвенцији којом је уведена поштанска услуга Међународних купона за одговор (Coupons-Réponse International). Један број земаља, међу којима Немачка, Француска, Велика Британија, Холандија и, Швајцарска, своје прве купоне су издале 1. октобра 1907. године. Остале, међу којима и Србија, поступно су почињале са продајом и заменом купона, за поштанске марке за подмирење поштарине за писмо у међународном саобраћају прве стопе тежине послато површински.

UNIVERSAL POSTAL UNION.

UNIVERSAL POSTAL CONVENTION

CONCLUDED BETWEEN

GERMANY and GERMAN PROTECTORATES, UNITED STATES of AMERICA and the ISLAND POSSESSIONS of the UNITED STATES of AMERICA, ARGENTINE REPUBLIC, AUSTRIA, BELGIUM, BOLIVIA, BOSNIA-HERZEGOVINA, BRAZIL, BULGARIA, CHILI, CHINESE EMPIRE, REPUBLIC of COLOMBIA, CONGO FREE STATE, EMPIRE of COREA, REPUBLIC of COSTA RICA, CRETE, REPUBLIC of CUBA, DENMARK and DANISH COLONIES, DOMINICAN REPUBLIC, EGYPT, ECUADOR, SPAIN and SPANISH COLONIES, ETHIOPIAN EMPIRE, FRANCE, ALGERIA, FRENCH COLONIES and PROTECTORATES of INDO-CHINA, the whole of the other FRENCH COLONIES, GREAT BRITAIN and various BRITISH COLONIES, BRITISH INDIA, the COMMONWEALTH of AUSTRALIA, CANADA, NEW ZEALAND, BRITISH COLONIES of SOUTH AFRICA, GREECE, GUATEMALA, REPUBLIC of HAITI, REPUBLIC of HONDURAS, HUNGARY, ITALY and the ITALIAN COLONIES, JAPAN, REPUBLIC of LIBERIA, LUXEMBURG, MEXICO, MONTENEGRO, NICARAGUA, NORWAY, REPUBLIC of PANAMA, PARAGUAY, NETHERLANDS, the DUTCH COLONIES, PERU, PERSIA, PORTUGAL and PORTUGUESE COLONIES, ROUMANIA, RUSSIA, SALVADOR, SERBIA, KINGDOM of SIAM, SWEDEN, SWITZERLAND, TUNIS, TURKEY, URUGUAY, and UNITED STATES of VENEZUELA.

Сл. 1 Списак земаља потписница Универзалне поштанске конвенције закључене у Риму 1906.г.

Fig. 1 List of countries signatory to the Universal Postal Convention concluded in Rome in 1906

¹ Prof. dr Paul-August Koch, Die Internationalen Antwortscheine von Jugoslawien, Krefeld 1977

A

COUPON-RÉPONSE INTERNATIONAL

(a) _____ (b)

(c)

Timbre
du bureau
d'origine

(Dessin)

Timbre
du bureau
d'échange

(d) Ce coupon peut être échangé contre un timbre-poste de la valeur de 25 centimes ou de l'équivalent de cette somme, dans les pays qui ont adhéré à l'Arrangement.

(Nom du pays d'émission).

- (a) Traduction de l'entête dans la langue du pays d'émission.
 (b) Prix de vente dans le pays d'émission.
 (c) Cet espace est occupé par une traduction du texte (d) dans la langue du pays d'émission.
 (d) Cette explication est répétée au verso dans les langues de plusieurs pays.

Сл. 2 Нацрт обрасца међународног купона за одговор одобрен на Шестом конгресу УПУ у Риму 1906.

Fig. 2 Draft form of international reply coupon approved at the 6th Congress of the UPU in Rome 1906.

Сл.3 Римски образац купона за одговор (француског порекла) са поштанским жигом првог дана издавања у Паризу

Fig.3 Roma form reply coupons (French origin) postmarked with the first day of publication in Paris

Графичко решење

На Римском обрасцу купона за одговор представљена је фигура богиње која преноси поруку с једне стране хемисфере на другу. У позадини су маслинове гранчице. Тога богиње изведена је бледом плавкасто-сивом бојом, на жуто-зеленој подлози. Све заједно даје топлу, хармоничну композицију.

На предњој страни купона, у накнадном пролазу кроз машину, одштампан је текст на српском језику - ћирилицом, а доле на француском језику. У истом пролазу одштампана је продајна цена купона (35 пара) и име државе (SERBIE. СРБИЈА.), изнад доње оквирне линије.

Применом Миреове систематизације (Bjørn Myhre)², први међународни купон за одговор српског издања припада типу IV Римског обрасца (име државе штампано је блок словима, а текст на полеђини на немачком језику у три реда).

Сл. 4 Грасеов шаблон међународног купона за одговор 1907.

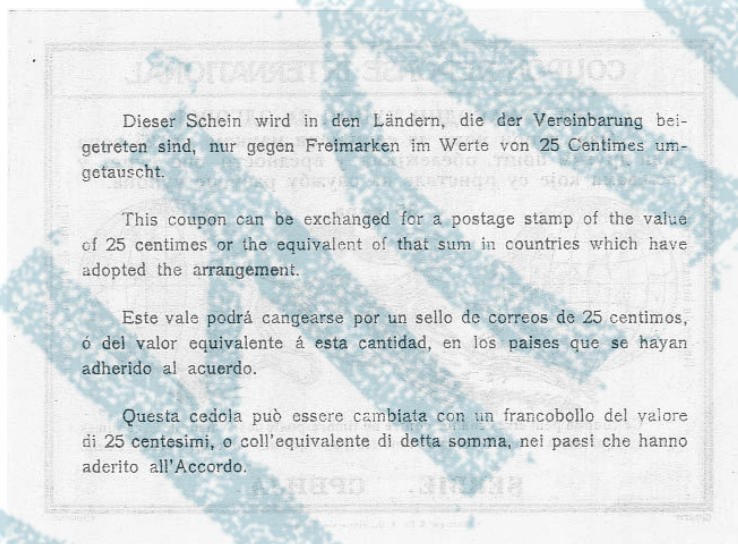
Fig. 4 Template of the international reply coupon by Grasset in 1907

Јединствен штампарски табак првог српског купона видео сам у приватној колекцији једног престижног српског колекционара поштанских целина. За потребе овога рада приказан је примерак купона из тог табака (сл. 5а, 5б.). Познато је да је краљ Египта Фуад, поводом Конгреса УПУ у Каиру 1934, добио албум са табацима купона за одговор (4x1) свих земаља које су издавале купоне по обрасцу "Рим", "Мадрид", "Стокхолм" и "Лондон"

Сл. 5а 1.јуни 1917,
Први међуна-
родни купон за
одговор српског
пореkla

Fig. 5a June 1,
1917, the first
international reply
coupon Serbian
origin

Сл. 5 б Полеђина
првог српског
купона за
одговор

Fig. 5 b First reply
coupon Serbian
origin back side

Сл. 5 ц Водознак. Највеће
закривљење 30 mm

Fig. 5 c Watermark. The greatest
curvature of 30 mm

Прво издање

О Г Л А С

На основу решења Господина Министра Грађевина, наше поштанске станице, почевши од 19 маја (1 јуна по новом) размењиваће међународне поштанске купоне *coupons répons internationaux*, у односу са свима државама које су пристале на ову службу.

Ове купове наше пошт. станице продаваће по цену од 0,35 дин. и исти ће се у иностранству замењивати у поштама за марку од 0,25 franc. или другим поштанским обележјима исте вредности. Тако исто и наше пошт. станице замењиваће купоне, које појединци приме из иностранства за марку од 25 пара или друга поштанска обележја, чија је вредност једнака овој суми.

Међународни поштански купони обично се употребљавају за замену марака, потребних за франкирање поштанских пошиљака, које служе као одговор на упућена питања од лица из једне у другу државу, али се могу корисно да употребе и за друге циљеве, као на пр.: покриће малих трошкова око реекспедиције какве поштанске пошиљке, итд.

Списак држава које врше размену ових купона, налази се у поштанским станицама и оне ће при куповини и замени давати ближа обавештења, ако би била коме потребна.

О овоме се извештава заинтересовани свет.

Из канцеларије Пошт. Телеграф. Одељења Министарства Грађевина, 1 маја 1917. год. ПТБр. 1090. 658,1—1

Оглас поштанско-телеграфског одељења Министарства грађевина прекуцан из "Српских новина":

- На основу решења Господина Министра Грађевина, наше поштанске станице, почевши од 19. маја (1 јуна по новом) размењиваће међународне поштанске купоне *coupons répons internationaux*, у односу са свима државама које су пристале на ову службу.

Ове купоне наше пошт. управе продаваће по цени од 0,35 дин. и исти ће се у иностранству замењивати у поштама за марку од 0,25 franc. или другим поштанским обележјима исте вредности. Тако исто и наше пошт. станице замењиваће купоне, које појединци приме из

Сл. б 4. мај 1917. Оглас у "Српским новинама"

Fig. 6 May 4, 1917 Announcement in "Serbian newspapers"

иностранства за марку од 25 пара или друга поштанска обележја, чија је вредност једнака овој суми.

Међународни поштански купони обично се употребљавају за замену марака, потребних за франкирање поштанских пошиљака, које служе као одговор на упућена питања од лица из једне у другу државу, али се могу корисно да употребе и за друге циљеве, као нпр. покриће малих трошкова око реекспедиције какве поштанске пошиљке, итд.

Списак држава које врше размену ових купона налази се у поштанским станицама и оне ће при куповини и замени давати ближа обавештења, ако би била коме потребна. (...) -

Како Обавештајни Биро Срп. Црв. Крста у Женеви већ прими тако исписане карте, отпратиће их за Србију — пошто на карте стави потребне жигове.

Ради плаћања трошкова, односно поштарине за Србију, треба уз писмо приложити онолико десетпараца колико је карата, и то: у новцу или у међународним поштанским купонима (coupons Internationaux — купон стаје 25 сантима или 30 денга, и добија се у пошти), или у поштанским маркама оне земље одакле се пише, ако тамо нема купона.

Наши војници и подофицири са фронта имају само да напишу добијене карте и пошаљу их Бироу Срп. Црв. Крста за обавештење — Солуну или Крфу — без икаквих прилога у купонима или поштанским маркама, и без икакве поштарине; а сви други могу своје карте да пошаљу Српском Црвеном Крсту у Женеву, или преко тих Бироа или преко наших Делегација, у местима где их има; само, сви ти остади имају да приложе и поштанске трошкове, за одашливање њихових карата у Србију, рачунајући по 10 сантима од карте, ако карте нису швајцарске државне поште.

Сл. 7 24. дец. 1916. Факсимил упутства у "Српским новинама"

Fig. 7 24. December 1916. A copy of the Instructions in the "Serbian newspapers"

Двадесетчетвртог децембра 1916. године "Српске новине" (Службени дневник Краљевине Србије) доносе "Упутство за општење са нашим у Србији, са нашим заробљеним и интернираним" (о чему је овај аутор писао у претходним бројевима Гласника, у раду о преписци заробљених и интернираних лица са својима у Србији и расејању). Из упутства се може закључити да се препоруке за употребу купона за одговор односе на купоне земље боравка пошиљаоца (Грчке нпр.) јер у том тренутку Србија још није имала свој купон (сл. 7).

Поштанска употреба

Канцеларија за информисање и комуникације између Срба са седиштем у Женеву (Bureau d' Informations et Communications entre les Serbes, Genève), у Календару "Српског курира" за 1918. годину (штампа Календара је била завршена крајем 1917., прим. В.Б.), даје следеће напомене:

- 1) При ма ком питању или поруџбини, на адресу нашег Бироа или Штампарије, увек треба слати најмање један "интернационални купон репонз за одговор".

- (...)

- 3) Сем швајцарских пошт. марака ничије друге овде се не могу употребити, па их зато не треба нама слати место новца било за исплату цене које ствари или за поштарину, већ у свима случајевима треба слати одговарајући број "купона репонз" рачунајући исте само по 25 сант. а не по 30 сантима.

- 4) При куповању "интер. купона репонз" треба пазити да сваки купон буде жигосан од поште која га продаје, јер без тога овамо не вреди

и сматраће се као непримљени. (крај преписа из "Џепног календара за 1918", Женева)

У ставу 3 дат је паритет купона тј. износ поштарине за писмо прве стопе тежине послато површински из Швајцарске за иностранство, вредност купона коју је приликом замене "признавала" швајцарска пошта.

Вуковић³ наводи да му је познат само један оштећени примерак (купона за одговор Краљевине Србије, прим В.Б.), и то употребљен на Крфу, за време Првог светског рата (сл. 8). Овај посвећени истраживач, аутор каталога и многих текстова на тему српских и југословенских поштанских целина, урадио је стручну реконструкцију оштећеног купона (сл. 8а)

Сл. 8 Купон за одговор употребљен на Крфу

Fig. 8 Reply coupons used in Corfu

Слика купона употребљеног 7.8.917 на Крфу и оглас поштанско-телеграфског одељења Министарства грађевина (у "Српским новинама"⁴) драгоцени су за тачно датирање издања првог српског купона за одговор.

Датум издања првог српског купона за одговор је 19. мај (1 јуни по новом календару) 1917. године.

³ Миодраг Р. Вуковић, Каталог целина југословенских земаља, Том I/1, Србија 1873 – 1921, стр.187, Београд 2000.г.

⁴ "Српске новине" број 53, стр. 4, 4. мај 1917, Крф

Сл. 8а Реконструисани примерак првог српског купона за одговор употребљен на Крфу 7.8.917

Fig. 8a The reconstructed copy of the first Serbian reply coupons used in Corfu 7.8.917

Захваљујем Миодрагу Р. Вуковићу и Николи Кољи Љубичићу на уступљеном материјалу за потребе овога рада, и истраживања купона за одговор на тлу Србије и Југославије.

Црвена игла компаса, окренута према Југу, интерпретира грчку реч Нотос. Спектралне боје око њене осовине, боје дуге, представљају чисту блиставу светлост сунца и мора на југу. Логотип је креирала гђа Марсини Вардопуло, познати аутор грчких поштанских марака и почасни члан Европске академије филателије (АЕП).

Др Херман Диц

НЕМАЧКИ ЖИГОВИ НА СРПСКИМ ЦЕЛИНАМА

Овај рад је првобитно био објављен на немачком језику у брошури 13/1980 Arge Jugoslawien, а сада се, уз сагласност аутора, први пут објављује на српском језику.

Велика офанзива Централних сила против Србије почела је 5. октобра 1915. Након преласка Дунава и Саве, трупе су неумољиво продрле и у крвавим борбама потиснуле српску војску дубоко у унутрашњост земље. До краја године Србија је у потпуности окупирана. Српска војска се са тешким губицима повукла преко Албаније.

Напредовање немачких трупа у Србији изведено је у најтежим околностима. Железница је била уништена, киша и снег су учинили путеве неупотребљивим, а негостољубиве планине морале су да се пређу. Било је значајних потешкоћа у снабдевању.

Сл. 1 Српска дописница „Краљ Петар са качкетом” поништена поштанским жигом 105. дивизије 21.11.15.

Такође немачка војна пошта, суочена са овим околностима, поставила је пред себе готово неостварив задатак. Један припадник 26. инф. дивизије известио је о томе са подручја Милановца-Чачка. У писму које је написао на 19. новембра 1915. његовој породици "како се то догодило, да пошта не може да се пренесе ни до вас ни до мене. На тешким путевима - по непрестено кишном времену – уз колосалне тешкоће, само са основним стварима као што су хлеб и муниција. Наравно, ни то некада није било могуће. Било је дана, када хлеб није могао да буде допремљен 3, 4 или 5 дана. Хлеб је био печен добро у позадини, али кроз блато од 40 - 60 cm са тешко оптерећеним возилима кроз планине висине од 700 до 1000 m

надморске висине, то није мала ствар... И муниција је увек потребнија од хлеба и она прва мора да стигне. Под таквим околностима пошта је луксуз и поштанска кола и не долазе до нас."

У овој ситуацији појавио се код војника недостатак дописница и писама, што их је натерало да користе све расположиве материјале. Заплењене српске услужне коверте, честитке и пословни обрасци могу се наћи из тог времена под Фелдпоштом из Србије. Такође немачки војници користе за њихову пошту српске дописнице, које, како припадник 107. дивизије 21. новембра 1915. године из Крушевца, пише - "налазимо их хиљаде у поштама." Уопште, тада су циркулисале карте "Краљ Петар са качкетом" и "Краљ Петар на бојишту", које су уз немачки поштански жиг у периоду од новембра 1915. до јануара 1916. послате у Немачку. Печати различитих јединица се могу наћи на таквим дописницама. Неки примери су приказани на сликама 1 – 6.

Један куризитет, који недостатак дописница и писама код немачких трупа у Србији импресивно показује, дат је на слици 5. Дописница „Краљ Петар на бојишту“ и печат једног алпског корпуса из Баварске, носи чак и српски поштански жиг (Ћуприја) и печат српске цензуре. Овде је очигледно да је дописница два пута коришћена, други пут када немачки војник брише оловком написан текст приликом првог коришћења у српској пошти и користи дописницу за своје потребе.

Сл. 2 Српска дописница „Краљ Петар на бојишту“ поништена поштанским жигом Nr.18 2.4.16. (Монастир)

Употреба поштанских целина са утиснутом вредношћу непријатељске земље на њима код немачке поште изазивала је одређене формалне проблеме. Стога на неким поштама није очигледно било „поништавања“ вредности жигом, што значи да је печат ударен поред марке. На другим поштама томе је посвећивано мало пажње, а вредност са ликом краља Петра је нормално поништена жигом.

Тако се може објаснити честа употреба ових карти у веома кратком временску интервалу на крају 1915. и на почетку 1916. Свакако, нису сви корисници имали прилику да се „самопослужују“ из напуштених поштанских испостава.

После јануара 1916., употреба српских поштанских целина у немачкој пошти је ретка. Велики број војних борбених трупа је пребачен на друге делове фронта, који чак повремено користе дописнице са ликом краља Петра са територије Бугарске или Русије. У Србији се ситуација по питању снабдевања дописних карата постепено поправила и немачки поштански обрасци су били доступни. Као на слици 2 која показује пример од 2. априла 1916. који долази из Монастира (Битола).

Сл. 5
Коришћена српска дописна карта са српским поштанским и цензорним жигом, која је након брисања текста коришћена као немачка дописница

Сл. 6
Некоришћена провизорна карта, издата код једне немачке јединице у Србији

Војислав Беговић

ПРЕПИСКА РАТНИХ ЗАРОБЉЕНИКА И ИНТЕРНИРАНИХ ЛИЦА ИЗ СРБИЈЕ, ПОСРЕДСТВОМ МЕЂУНАРОДНОГ КОМИТЕТА ЦРВЕНОГ КРСТА [7]

Од средине 1916. године омогућен је поштански саобраћај између ратних заробљеника и становништва окупираних територија Србије и Црне Горе. Мogle су се слати поштанске дописнице и писма као и упутнице до новчаног износа од највише 500 круна. Пошта је била под строгим надзором и цензуром. Писма су предавана отворена због цензуре а на упутницама и пакетима није смело бити никаквих саопштења. Пошиљке су путовале дуго, преко различитих земаља и женевског Црвеног крста. Да би пошиљка стигла до одредишта било је потребно више месеци, јер је пролазила неколико строгих контрола у различитим земљама, о чему сведоче поштански жигови. Због цензуре, сва писма су морала да буду на латиници, коју је мали број људи знао. Исписана туђим рукописом, често су изазивала сумњу и стварала неспоразуме.

Бечка цензура преписке ратних заробљеника, као огранак „*Gemeinsames Zentralnachweisbureau*“ (G.Z.N.B.), успостављена је од стране аустријског Црвеног крста ради обавештавања о ратним заробљеницима. Цензорско одељење овога бироа стајало је под управом једног активног официра - испрва једног мајора, а касније једног ђенералштабног пуковника - који је био подређен ратном министарству¹.

Цензорско одељење имало је засебне групе за поједине језике. Осим ових, одељење је имало 24 реферата за политичке и каритативне ствари, затим 3 војничка реферата и то за Русију, Србију и Италију. Писма се редигују ако се сматрају несмотреним. Према Владиславу Пандуревићу (бечком цензору), ови војнички реферати били су, у ствари, извештајна места за војничку шпијунажу.

Дописнице из окупиране Србије обавезно су пролазиле кроз Информациони биро за ратне заробљенике у Бечу, а исто је било и са пошиљкама упућеним за Србију.

У извештају министра просвете и министра правде Српској краљевској влади о своме прегледу рада Извештајног бироа Српског Црвеног крста у Женеви² између осталог се каже:

- У пошиљкама је било застоја. Главни разлог томе је задржавање пошиљака у првој пограничној вароши аустроугарској у Фелдкирху (не

¹ Владислав Пандуровић, Српска писма из светског рата 1914-1918, Београд, 2014

² Српске новине, Крф, 29. април 1917.

спомиње се G.Z.N.B. прим В.Б.) . (...) Швајцарске поштанске власти утврдиле су да су се пошиљке задржавале 5-6 недеља у тој вароши. На молбу нашега бироа оне су уложиле своје протесте код Аустроугарске, и та је сметња сада уклоњена за део Србије под аустроугарском управом. Везе са оним делом Србије који је под бугарском управом несталне су и неправилне; час су допуштене час их никако нема. Све је учињено да и те везе буду правилније и потпуније. -

Сл. 1

На слици 1 приказана је K.U.K. FELDPOST карта упућена (првобитно) за Auskunftstelle für Kriegsgefangene (Информациони биро за ратне заробљенике) у Бечу. Прегледана је од стране G.Z.N.B. и парафирана од стране цензора плавом оловком (уобичајено, скоро по правилу). Од њихове стране упућена је Црвеном крсту Србије у Женеви. Рукописни текст црвеним мастилом је белешка Српског Црвеног крста у Женеви, који је усмерио карту на Солун (с обзиром на наведене детаље о примаоцу). Уобичајено је оваква пошта прегледана од стране солунске цензуре, што овде није случај. Карту је примио Првуловић и написао: "ја сам је добио 6.V.1917".

Пошта појединаца упућена са Крфа Српском Црвеном крсту у Женеви

Од октобра до децембра 1915. године, српска поштанска служба била је практично разорена. По доласку на Крф требало је у кратком року организовати нову службу. У почетку, француске и британске војно-поштанске службе преузеле су пријем и пренос српских пошиљака за

Француску или Енглеску. Француска је на Крфу имала своју војно-поштанску станицу (Postal Sector 512) која је Србима обезбеђивала француске поштанске марке, па је Српска војска за слање својих пошиљака користила француску поштанску станицу на Крфу (512).

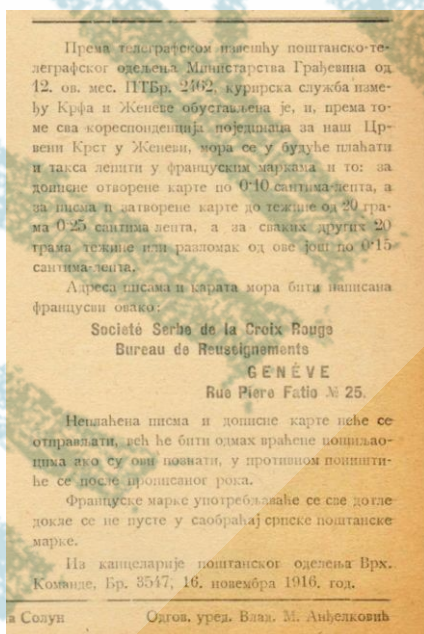
"Ратни дневник", у броју 200 од 22. новембра 1916., доноси оглас (обавештење) поштанско-телеграфског одељења од 12. и 16. новембра о изменама у начину преписке појединаца са нашим Црвеним крстом у Женеви (сл. 3). Пошиљке дописних карта приватних лица са Крфа за српски Црвени крст у Женеви франкиране су према француској поштанској тарифи.³ Примењиване су тарифе у међународном поштанском саобраћају Француске од 10. априла, 1910.

Министарска поштанска станица је примала пошиљке насловљене на дипломате или званична лица са боравком у Француској, Швајцарској, Холандији, банке - првенствено Народну банку Србије у Марсељу.

Француске поштанске марке су

— Срп. Црвени Крст у Женеви организовао је парочити Одбор, који, под именом: Агенција за обавештења, сад ради у Женеви. Ова агенција добила је већ преко Међународног Црвеног Крста велики број података о заробљеним и интернираним српским грађанима и српски чиновници, који су запослени у Женеви, добили су налог од Краљевске Српске Владе, да среде сав тај материјал и то ће бити објављено преко наших »Српских Новина«.

Слика 2. 10. април 1916. "Српске новине": општење поштанско-телеграфског одељења
Fig.2. April 10, 1916 "Serbian newspapers": paper of postal and telegraphic communication department

Сл. 3 22. новембар 1916. Обавештење поштанско-телеграфског одељења у "Ратном дневнику"
Fig. 3 November 22, 1916 Announcement of Postal and Telegraph department in the newspaper "War Diary"

³ У току писања овог рада често су ме нови подаци (и нова сазнања) враћали на поштанске путеве (Routes for transportation of mails) српске војничке и цивилне преписке, тог важног чиниоца поштанске историје. Сада покушавам да све то доведем у везу и средим често противуречне изворе, који једва у назнакама говоре о преносу поштанских пошиљака током Великог рата.

поништаване жигом Српске поште "МИНИСТАРСКА ПОШТАНСКА СТАНИЦА" (сл. 4).

Сл. 4 1917, Препоручено писмо примљено у поштанској станици на Крфу, експедовано за Женеу, франкирано са 50с. Једноредни печат "POSTES SERBES";⁴ цензурирано (печат српске војне цензуре отиснут црвеном бојом).

Писмо је упућено приватном кореспондентном бироу у Женеви, (поштански преградак "4241").

Fig. 4 1917 Registered letter received at the postal station in Corfu sent to Geneva, franked with 50с. Single row seal "POSTES SERBES"; censored (stamp Serbian military censor mark in red). The letter was sent to the private correspondent office in Geneva, (P.O.Box "4241").

Поштанске дописнице - обрасци

Српска друштва Црвеног крста, приватни кореспондентни бирои у неутралним земљама и логорске управе Централних сила настојали су да преписку ратних заробљеника, интернираних, избеглих и расељених лица са породицама "укалупе" у обрасце. Од плаћања поштарине ослобађане су логорске дописне карте и дописне карте Црвеног крста. За дописне карте приватних кореспондентних бироа наплаћивана је поштарина (као за курсирајуће дописне карте земаља порекла). Имајући у виду рад и

⁴ М.Р.Вуковић у Катологу југословенских целина, том I/1: Србија 1873-1921 наводи "Министарска поштанска станица је била једина српска пошта која је у Северној Грчкој (Крф) смела да српским жигом поништава стране, Грчке и Француске вредносне ознаке (марке и целине)."

деловање цензора може се рећи, да су овакве карте у значајној мери олакшавале преписку.

Пошиљалац: Expéditeur: ИЗВЕШТАЈНИ БИРО СРПСКОГ ДРУШТВА ЦРВЕНОГ КРСТА У КРФУ. (BUREAU DE RENSEIGNEMENTS DE LA SOCIÉTÉ SERBE DE LA CROIX ROUGE — à CORFOU) За (пре- зиме и име) _____ [чин, звање, занимање] _____ [команда, надлежност, установа] _____ К Р Ф.	ДОПИСНА КАРТА — CARTE POSTALE EN FRANCHISSE — ЖЕНЕВСКОМ БИРО-У*) *) Она се карта може слати само преко наших овд. власти, [за «Крфски Биро»]. На њој сасвим попу- њена своје тачне адресе и питања за адресу лица, које је у ропству, не сме поштом слати ништа више писати. Иначе се неће отпрати.
---	--

Сл. 5 Франшизна дописна карта (образак) извештајног бироа Српског друштва Црвеног крста на Крфу за преписку са бироом Српског Црвеног крста Женеви

Fig. 5 Franchise postal card (form) Reporting bureau Serbian Society Red Cross in Corfu for correspondence with the Bureau Serbian Red Cross Geneva

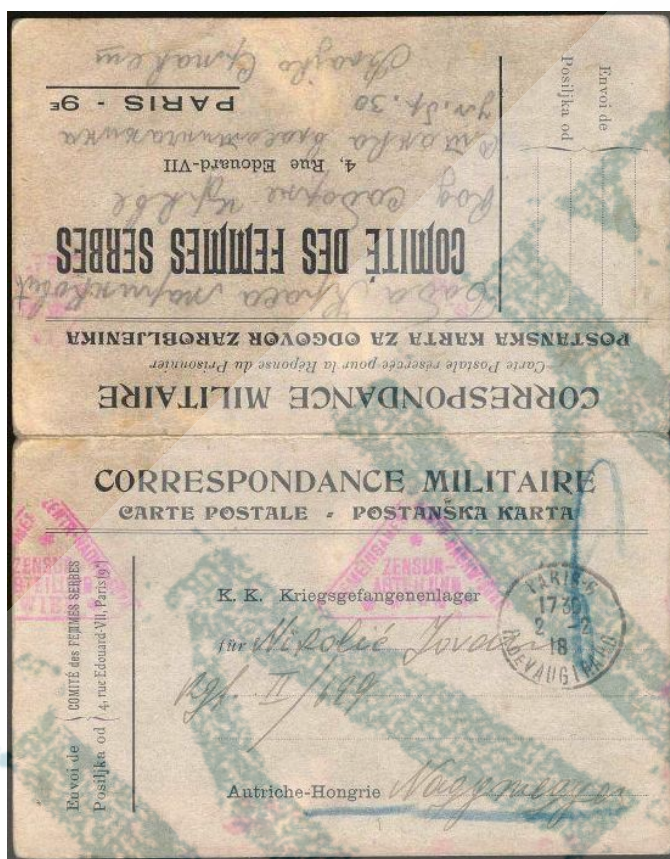

DEUX ROUS SOCIÉTÉ SERBE DE LA CROIX-ROUGE
 Bureau de Renseignements pour les Prisonniers de Guerre
 Chef du service
 pour les prisonniers de guerre RUE MOZOT, GENÈVE
 GENÈVE EAUX-VIVES, 119

Mititch Mareo,
Rue Pradier 10.
Genève - Suisse.
Trois carte sa deux prisonniers
i Salgem im. M.

COMITÉ DE GUERRE
PRISONNIERS DE GUERRE
Monsieur **FRANC DE POSTE WIDR**
Vladimir L. Marcovitch
prêtre de Belgrade, W. N°
1257 gr. I bar. IV
Versider
Österreich - Ungarn.

Сл. 6 -- XII 1917. Франшизна дописна карта (образак) упућена из Женеви за логор у Нежидеру

Fig. 6 December, --, 1917 Franchise postal card (form) sent from Geneva to camp in Neszider

Сл. 7 Упутна карта и карта за одговор Одбора српских дама у Паризу

Fig. 7 Reply Postcard (one part with the sender's message, the other for the addressee's reply) of Women's Committee Serbs at Paris

Карте попут приказане на слици 7 употребљавала су хуманитарна друштва у преписци са заробљеним и интернираним лицима. Из уштампаног текста види се да су биле припремљене и употребљаване за одређени логор или земљу заточења или интернирања (аустроугарску, у овом случају). Често је одговор Одбора коме су се заточени обраћали изостајао, па се проналазе дводелно (неодвојен упутни део од дела за одговор).

Још један пример обрасца за преписку заробљеника представља поштанска карта за одговор заробљеника експедована из логора Нежидер за Париз, Одбору српских жена (COMITÉ DES FEMMES SERBES) као потврда примљеног пакета (сл. 9). Карте Одбора српских жена штампане су дводелно, при чему је први део био упутна поштанска карта, а други

поштанска карта за одговор заробљеника, као поврда пријема пакета настала одвајањем од упутног дела.

Провера података о српским поданицима у заробљеништву могућа је увидом у архив Међународног комитета Црвеног крста, о чему сам писао у ФГ број 9.⁵

Сл. 8 Поштанска карта – образац: кореспондентни биро Аца Динић, Женева (око 1916)

Fig. 8 Postcard – Form: Correspondence Bureau Atza B. Dinitch, Geneva (around 1916)

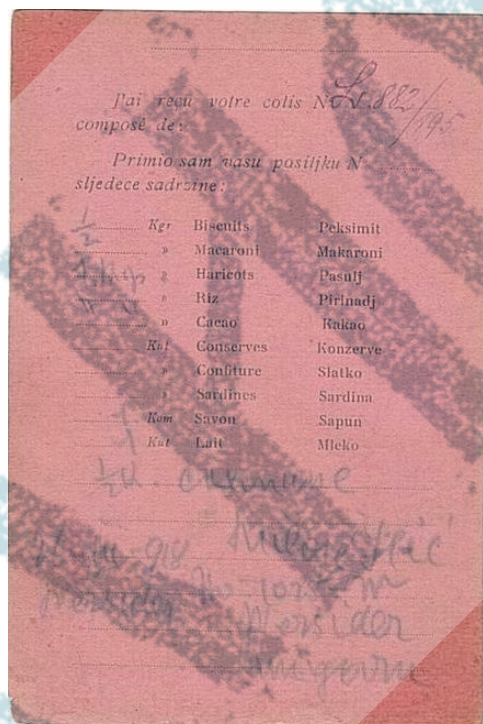
У фебруару 1917. године, поред других, основано је "Друштво (Одбор) српских жена". Ово удружење предузело је многе активности у прикупљању хране и одеће за српске интерниране и заробљене војнике и грађане⁶. Одбор је обимну преписку и имао свој меморандум.

Записи у индексним картицама МКЦК могу се повезивати али не и изједначавати са подацима који се о истом лицу проналазе на употребљеним дописним картама. Рецимо, о месту боравка заточеног у тренутку писања карте. Често, подаци о пресељењу из једног логора у други нису унесени у картицу, што се види из поштанске карте и индексне картице ратног заробљеника М.И. (сл. 9 и 10). Ипак, види се где је и када заробљен, у који логор одведен (Браунау), а потом премештен у логор Нежидер итд. По правилу, картице су отваране и попуњаване подацима о

⁵ Prisoners of the First World War, Serbian army main file, The ICRC archives

⁶ Душица Бајић, "Српске избеглице у Првом светском рату (1914-1918)", Завод за уџбенике Београд, 2007

месту и датуму заробљавања и месту интернирања, а касније допуњаване записима о премештању заточеног, здравственим проблемима или смрти. Из различитих разлога, нису увек биле ажурне.

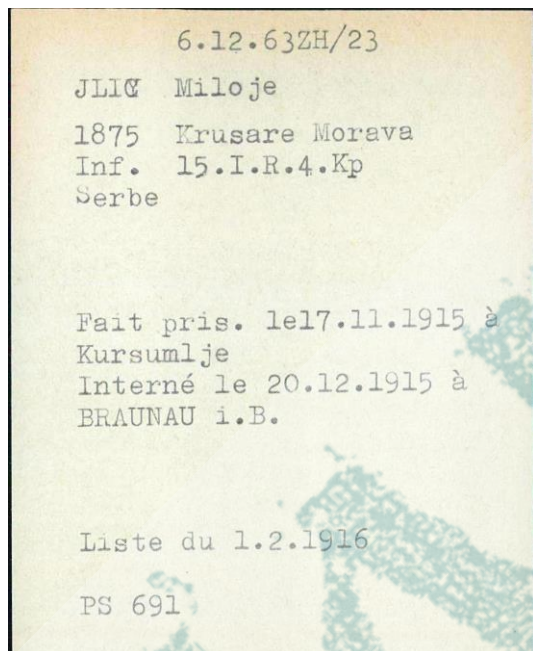

Сл. 9 Поштанска карта за одговор заробљеника – потврда примљене пошиљке (пакета), аверс и реверс.

Fig. 9 Prisoners reply postcard - confirmation received package (package), obverse and reverse.

Током рата 1914-18 МКЦК је било омогућено да посећује логоре у свим зараћеним државама, доследно примењујући исте критеријуме инспекције. Штавише, његов неутрални статус и улога унутар покрета Црвеног крста омогућавала је додир са националним друштвима у

различитим државама како би им се скренула пажња на тежак положај ратних заробљеника.

Сл. 10 Индексна картица
српског војника
интернираног у логор
Браунау
Fig. 10 Index Card Serbian
soldiers internee at the camp
Braunau

Од децембра 1914. делегати Међународног комитета Црвеног крста добијају дозволу од различитих зараћених држава да посећују логоре са ратним заробљеницима. Ипак, делегати МКЦК нису били једини који су посећивали логоре са ратним заробљеницима.

* * *

У вези са објашњењем израза "фиширано" у печату Српског друштва Црвеног крста ("Преписка ратних заробљеника...", ФГ број 8) указано ми је, да се ту не ради о - трапаво посрбљеној француској речи "franchise", већ да та реч у овом случају значи "оглашено" или "објављено". Дакле нека врста печата типа "свршено, ad acta". Исправно би било "афиширано", али се среће и овај скраћени облик – каже у мејлу који ми је упутио наш познати истражвач овог подручја, коме се и овим путем захваљујем.

Накнадним прегледом текста на полеђини карте, могао сам да се уверим да сам заиста начинио грешку. Сада је исправљам уз извињење читаоцима.

Војислав Беговић

Ричард Стивенс

ПОШТАНСКА ЦЕНЗУРА У ТОКУ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА ЗА ВРЕМЕ БУГАРСКЕ ОКУПАЦИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

У низу радова у часопису „Филателиста“ у вези цензурних жигова на југословенској територији, Војин Вишацки имао је један мали део посвећен цензурним жиговима коришћеним у војној пошти [1], али нису поменути било који цивилни цензурни жигови. Генерално, Бугарска третира пошту на окупираним територијама на исти начин као и пошту у матичној земљи, а у Бугарској у току Другог Светског рата није било система цензуре цивилне поште.

Имам стотине писама и дописница у својој збирци бугарске окупације Југославије. Једино писмо упућено за место на територији под бугарском контролом које показује знак цензуре на цивилној преписци је приказано на слици 1. Поништено је у Скопљу 2. XI 1942. Жигосано је на полеђини сутрадан у Софији, 3. XI 1942. Мала кружна ознака десно од правоугаоног цензурног жига је локална доставна ознака ударена од стране поштоноше у Софији (имајте на уму да су ове кружне ознаке нису цензурне ознаке као што наводи Волтер [2]). На слици 2 увећано је приказан овај скоро квадратни, цензурни жиг. Он је упадљиво сличан цензурном жигу који је коришћен у Београду и другим местима у Србији под немачком окупацијом [3]. Постоје две очигледне разлике. Уместо српског „ЦЕНЗУРИСАНО“, у другој линији стоји „ЦЕНЗУРОВАНО“. Претпостављам да је ово или бугарски или македонски, јер се та реч користи у оба језика. Доњи део садржи број „Но 8“, а не број који је праћен косом цртом и локазицојом места цензуре, као 024 / Бгд. Ови цензурни жигови у Србији под немачком окупацијом први пут су употребљени у фебруару 1942. Можда су Немци разматрали оснивање поштанске цензуре на простору окупираном од стране Бугарске, са једном канцеларијом, вероватно у Скопљу. Зато су они припремили један или више ручних жигова са замењеном српским речима; ако су планирани само један цензорну станицу, није била потребна ознака локације.

На овој коверти не видим ништа што би сугерисало да се захтева посебно проверавање. Упућена је жени при верској институцији. Нема адресе пошиљаоца. Можда је то испробавање немачке цензуре. Или приговори Бугарске или повлачење немачких снага из окупираног подручја, могли су да изазову напуштање даље цензуре. Такође, постоји могућност да је ово само прилично креативан фалсификат. Био бих срећан да чујем било кога ко би могао да пружи додатне информације, или да покаже коверат са истим или сличним ознакама [4].

Слика 2. Цензурни
ручни жиг

Слика 1. Предња
страна и полеђина
писама из Скопља за
време бугарске
окупације Југославије
упућено за Софију,
Бугарска, са цензурним
ручним жигом, можда
од стране немачке
цензорне станице у
Скопљу

Како Вишацки [1] помиње и бугарске војне цензурне ознаке, али не илуструје ни једну, показујем овде два примера војничких писама на сликама 3 и 4. Често бугарска војничка пошта нема експлицитну ознаку цензуре, већ само ознаку војне јединице или поштански жиг војне станице. Други, попут ове, имају ознаку „провѢрил“, или његову скраћеницу „пров.“ и потпис цензора, све рукописно.

Слика 3. Писмо секретара војног суда у Скопљу за Софију, Бугарска, примљено 13.VI.1941. Са рукописном ознаком војног цензора и ручним жигом војне јединице на левој страни. Ознака војне јединице се понавља на полеђини, заједно са адресом пошиљаоца.

Слика 4. Разгледница из Скопља, 29.V.41, послата на војној пошти, а примљена у Софији 1.VI.1941. Са рукописном ознаком војног цензора црвеним оловком горе у средини. Ту је и општи ручни жиг војне поште са десне стране у љубичастој боји: вероватно коришћен у Скопљу, али слични ручни жигови без идентификације локације су коришћени широм Бугарске

Литература

- [1] Вишацки, Војин. "Бугарска војна цензура." Филателиста број 233 (Београд, септембар 1997). страна 20.
- [2] Wolter, Karl Kurt. Die Postzensur. Handbuch und Katalog. Band II. (München: Georg Amm) 1966, р 7.
- [3] Вишацки, Војин. "Војна цензура у Србији." Филателиста 231/32 (Београд, мај 1997). стране 24-40.
- [4] аутора можете контактирати путем e-mail: rmsgreendell@gmail.com

Зоран Р. Бошковић

ЧИТАЊЕ ПИСМА ИЗ ПОШТАНСКОГ ПРОМЕТА

Питам се као и ви поштовани читаоци зашто је ово писмо толико занимљиво да се објави у нашем часопису. Визуелно гледано немамо репрезентативан филателистички објекат. Лоши отисци поштанског жига, компјутерска налепница лоше постављена, горе остатак лепљиве траке, две доплатне марке ... Једну мању анализу изводим из овог писма које је куповином дошло у моје руке.

Анализа:

Целина - стандардно писмо тежине 23 грама са уштампаном марком „словна ознака А“. Писмо послато препоручено у унутрашњем промету из Бабушнице. Поред уштампане „А“ марке налазе се ту још редовне марке (помоћна издања) од 50 динара зупчање 13 ¼ и од 100 динара зупчање 12 ½. Све марке поништене поштанским жигом 18330 Бабушница па још дофранкирано са „Р“ компјутерском налепницом и износом од 5.400

динара. Датум слања са налепнице 24. мај 1993. године. На писму се налазе две доплатне марке од 75 и 1000 динара које су прихваћене јер су поништене жигом поште. Прва доплатна марка је 4 марка из тзв. серије „Избеглице данас“ а друга „Недеља Југословенског Црвеног крста“. Пошиљалац приватно лице из Бабушнице. Адреса Влада Републике Србије. Писмо је доста неправилно и аљкаво поништено са чак 5 поштанских жигова а била су

довољна два, највише три жига. Позади на писму датум пријема у Влади Србије 26.05.93. Са те стране ово је писмо сигурно из поштанског промета. Година 1993 је филателистички изузетно занимљива (у филателистичкој литератури потпуно занемарена) управо због честих промена поштанских тарифа и употреба доплатних марака.

Прво што је мени било занимљиво да ли су постојеће марке потребне уопште на писму. То сам разрешио лако јер располажем каталогом и ценовником за тај период. Марке су издате 6. августа 1992. године Michel број 2557 А и 2558 С што значи да је њихова номинала онолика колико и пише на њима. Према ценовнику стандардно писмо у овом случају друге стопе тежине за наведени датум захтева франкатуру у износу од 2.700 динара + препорука у износу од 3.700 динара што у укупном збиру износи 6.400 динара. Значи да је шалтерски службеник уважио марке које су налепљене на писму али како ? На писму имамо уштампану марку која тада вреди 700 динара и имамо још 200 динара у редовним маркама. То је 900 динара. Фали нам још 100 динара. Пошто у пошти не може да фали једино логично решење је да је доплатна марка од 1000 динара прихваћена као редовна марка (?). Са тим би писмо било префранкирано, па сам мишљења да је службеник превидео другу доплатну марку и прихватио је као

редовну марку од 100 динара у брзини манипулације или из њему само познатог разлога. Доплатну марку од 75 динара верујем да је „прихватио“ јер је марка била у употреби нешто раније. Могуће да нову од 150 динара није имао, или није ни добио у пошти. Условно прва доплатна марка од 75 динара према каталогу М. Милановић важила је од 15. априла до 7. маја 1993. године. У Michel каталогу ова марка није регистрована као да је није било. Друга доплатна марка „Црвени крст“ важила је од 8 до 15. маја 1993. године. Michel је региструје под бројем 216 А. Дакле у тренутку слања овог писма а то је 24. мај било је потребно налепити обавезну доплатну марку од 150 динара са мотивом „Избеглице данас“. Нова доплатна марка требала је да буде у употреби од 16. маја до 14. јуна 1993. године. Доплатна марка Црвеног крста овде је дакле сувишна.

На први поглед писмо је деловало јако занимљиво јер је поседовало довољно елемената: целина са уштампаном А марком, редовне марке са претиском, компјутерска налепница и чак две доплатне марке из 1993. године. Послато препоручено, па још друга стопа тежине. Ипак следи отрежњење и разочарање када се анализирају основне ставке на писму. За правог сакупљача писмо као поштански објекат је практично неупотребљиво јер није исправно франкирано са 6.400 динара + 150 динара одговарајуће доплатне

марке са мотивом „Избеглице данас“. Може једино да служи као добар показатељ како се неправилно или брзоплето радило 1993. године на пошти у Бабушници. Наравно „нико“ ту није хтео да превари ни пошту ни сакупљаче једноставно сплет околности се догодио и тако је испало. Додајем да је за сакупљање оваквих објеката (који имају доплатну марку на себи) потребно

одлично познавање датума важења марака, познавање датума употребе доплатне марке као и познавање тарифа (Ценовника ПТТ услуга) у поштанском промету. Свакако пожељна је веза доплатне марке са писмом преко поштанског жига ради сигурности и бољег општег утиска. Савет сакупљачима пре куповине добро проверите све битне елементе једног писма.

Литература:

ИЗВОД ИЗ ЦЕНОВНИКА ПТТ УСЛУГА, ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ ПТТ САОБРАЋАЈА „СРБИЈА“, мај 1993.

М. Милановић, Каталог поштанских марака из 2003. године страна 114.

Michel Sudeuropa 2014, 99 Auflage, 691, 758.

Доц. Др Вида Зеи

ПОШТАНСКЕ МАРКЕ И ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ ЗАСТУПЉЕНОСТИ [5]

Марке Љубљанске покрајине, односно претисци немачких окупационих власти на редовним италијанским маркама након капитулације Италије 1943. године, нуде још један културно важан, боље речено, крајње двосмислен увид у словеначку националну историју. Немачки претисак има регионални грб Крања са текстом на словеначком и немачком језику "Љубљанска покрајина" и "Laibach Provinz", (Каталог 1995, 12-13).

Тако, немачка окупациона војска признаје крањски грб и словеначки језик и често не прави било какав хијерархијски поредак два језика. Према речима Мирослава Мршола (1983), ова пракса се не може наћи на другим маркама које издаје Немачка између 1939. до 1945. године у окупираној Европи.¹ Штавише, серија од шест марака која је представљала шест икона словеначке историје књижевности припремљена је у 1945. за време нацистичке окупације Laibach Provinz. (на слици).

Мада је крај рата спречио њихово штампање, ове марке сачуване као пробни отисци намећу додатно питање о разлогу такве немачке толеранције у Laibach Provinz. Мршол сматра да је са њима "немачки окупатор препознао ... да је словеначки народ још увек жив" (1983, 45). Марке се могу тумачити као награда за сарадњу и лојалност, или као знак гушења словеначке културе, јер приказане личности културе су симболично присвојене као конститутивни део нацистичке Немачке.

Конечно, постоје разни догађаји које организију филателисти како би "пружили илизију кохерентане стварности" (Bolaffi 1991, 42) у којима су симболичке и катарзичне карактеристике марака повезане да представљају нову културну или политичку конструкцију као хомогену и аутентичну. На пример, филателисти и поштанске власти обезбеђују жиг "првог дана", посебан поштански жиг који је припремљен унапред и садржи датум. Текст "први дан" као логотип, и мото. Поштанске марке се жигошу жигом "првог дана" стварајући симболично јединство елемената који су често исфорсирано повезани, а међу филателистима се понекад високо цене.

¹ Код ове тврдње, делује невероватно да цитирани аутор није знао за издања немачких окупационих власти у Србији. На пример, пригодно издање марака за избеглице и обнову Смедерева (1941); са називом државе SERBIEN и СРБИЈА. Овим је окупациона власт уверљиво демонстрирала своју политичко-културну контролу окупиране територије, чак и у симболичкој равни, на поштанским маркама у овом случају, наглашавајући поделу (комадање) територије окупиране Југославије 1941. (коментар приређивача)

*Марке су биле припремљене, али због завршетка рата,
никада нису напустиле штампарију*

These stamps were prepared, but due to the war ending, never left the printing works

Словеначки пример таквих илузија је жиг "први дан" на марки која приказује Блед (икону словеначког туризма). Марка из серије издате 1941. године коју су издале немачке окупационе власти је поништавана жигом "први дан" са поруком: "Veldes, Deutsch Fur Immer" [Блед, немачки заувек] (Мршол 1983, 25). представља новонастало јединство времена и простора као фактичко, а не измишљено. Окупациона сила демонстрира своју политичко-културну контролу словеначког града именовањем и тврдњом да је немачки заувек. Ови елементи су израз (фикција) германизирања словеначког, тачније, Крањску културну територију представљају различитим непомерљивим чиниоцима.

Марке као национално-државни симболи представљају националну културу и политичку моћ у исто време, и то тако да једно подржава друго. У време друштвено-политичких промена, филателисти и поштанске управе редифинишу и прерађују значење националног простора и времена; они постављају критеријуме аутентичности за изабрано представљање националног идентитета и стварање илузија које мистификују одређене културне и историјске традиције.

Поштанске марке као државни симболи су дубоко укоренење у материјалну суштину стварања националних симбола традиционалног јединства и велике националне културне теме дана, које могу да саботирају и поремете ово јединство.

Национално на поштанским маркама

Аустроугарска монархија није издала ниједну марку која приказује било који знак словеначке културне посебности, а ову судбину Словенаци деле са осталим словенским народима у овој области (Мршол 1983, 23). Уместо тога, марке су поништаване жигововима са текстом на немачком или мађарском и симболима места и суверене власти.

Краљевина Југославија, међутим, није била много боља. Пре Другог светског рата њене марке сугеришу да Словенци нису били равноправан политички партнер у Краљевству, упркос чињеници да су ушли у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца 1918. као један од њених конститутивних народа. Политика представљања на југословенским маркама била је политика поништавања симбола и подривања легитимности Словеначког представљања, иако су Словенци из маргинализованог "Југа" претходне државе (Аустроугарске прим прир.) постали економски и технички развијени "Север". Када је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца преименована у Краљевину Југославију, име Словенаца и њихове компетенције за учешће у симболичкој контроли комуникационог простора су тим чином нестале. Тако, док је српска (и повремено хрватска) историја била више пута слављена на маркама, нема марака које бележе или празнују специфичан словеначке догађаје.

На основу методологије деконструкције, коју је примерима илустровао Жак Дерида (1976), може се тврдити да Словенци нису нестали из симболичког

простора Краљевине Југославије упркос њиховом симболичком уништењу. Дерида се фокусира на политичку моћ реторичких операција које постоје у оквиру бинарних опозиција као: бело / црно, мушко / женско, машина / природа, владар / поданици, или реалност / привид, у којој "први термин" у опозицији хијерархијски се потчињава и девалвира "други термин". Дерида² открива да девалвирани други термин, као супротност је садржан у првом, хијерархијско виђење света опстаје. У случају марака, "први термин" може се тумачити као повод издавања марака, тако да сам повод постаје хијерархијски важнији од онога шта заступају (приказују).

² Основна особина деконструкције је да у својој анализи упоређује бинарне супротности (нпр. мушко / женско, . . .), и да уместо описивања њихове строге категоризације настоји да прикаже колико су такве супротности у бити измешане и колико је немогуће да се у потпуности раздвоје. Циљ је да се прикаже да категорије и категоризације не постоје у апсолутним и строгим значењима.

ТИРАЖИ РЕДОВНИХ МАРАКА СРБИЈЕ У 2014.

Пошта Србије од 1. априла 2014. примењује нови ценовник поштанских услуга у унутрашњем и међународном поштанском саобраћају (погледати чланак у Фил. гл. број 7). У складу са новом тарифом емитоване су редовне марке нових номиналних вредности: 1 динар (електронске комуникације), и 23 динара (Милева Ајнштајн). Филателистички гласник је у контакту са Поштом „Србија“ добио информацију о тиражу и датумима пријема марака из штампарије у централни депо Поште (табела).

1 дин – електр. комуникације	
датум	тираж
28. III 2014.	600 000
1. IV 2014.	400 000
2. IV 2014.	300 000
3. IV 2014.	200 000
19. V 2014.	1 000 000
11. VII 2014.	1 000 000
14. VIII 2014.	1 000 000
6. X 2014.	1 000 000
30. I 2015.	1 000 000
Укупно	6 500 000

23 дин – Милева Ајнштајн	
датум	тираж
28. III 2014.	600 000
1. IV 2014.	400 000
2. IV 2014.	400 000
3. IV 2014.	600 000
9. X 2014.	2 000 000
13. XI 2014.	1 500 000
30. I 2015.	3 000 000
Укупно	8 500 000

Анализом претходне табеле, произилази девет односно седам различитих датума. Међутим, ако се упореде тиражи марака за датуме 28. март и 1., 2. и 3. април, јасно је да у суми (1 500 000 за марку од 1 динара и 2 000 000 за марку од 23 динара) представљају већ објављене тираже за ове редовне марке. Вероватно да је због временског ограничења, штампарија ЗИН морала да марке испоручи у неколико наврата. Каснији датуми и тиражи који се појављују нису ништа друго него доштампавање ових марака. Разлике у штампањима на маркама нису уочљиве (нијанса боје није довољан параметар) и није могуће урадити ову врсту класификације.

Ово је један од разлога да Пошта „Србија“ почне да практикује оно што је већ започела Пошта Српске – ознака доштампавања римским бројем у једном углу шалтерског табака. Исто тако, обе вредности су доштамповане у јануару 2015. године, а да је при томе остала година 2014. на марки. Пошта „Србија“ је 2013. започела праксу промене године на редовној марки у случају доштампавања, те остаје нејасно зашто се од ове добре праксе одустало.

Владимир Милић

Преглед издања Поште „Србија“ у периоду јануар-фебруар 2015.

Датум	Кат број	Назив	Табак	тираж	КПД	МК
27. I 2015.	592	100 година од рођења Бранка Ћопића 35 дин – портрет Бранка Ћопића	3x3 8+1)	50 000	1	/
19. II 2015.	593 594	Лунарни Хороскоп 2015 – Година Козе 23 дин – стилизован приказ козе 74 дин – стилизован приказ козе На марки 594 (74 дин) на позицији број 17 у табаку је знак „G“, ознака цртача Бобана Савића	5x5 (25)	175 000 65 000	1*	/

* постоје и коверте првог дана са марком са ознаком цртача и машинским жигом

25. II 2015.	595 596	Васкрс 2015 23 дин - Васкрсење Христово, фреска Високи Дечани 74 дин – Христов улазак у Јерусалим, фреска Високи Дечани	5x5 (25)	215 000 100 000	1	/
--------------	------------	--	----------	--------------------	---	---

Преглед доплатних марака у периоду јануар-фебруар 2015.

Датум	Кат. Број	Назив	Табак	Тираж	Период употребе
23. II 2015.	63	Рука руци	10 x 10	1 500 000	23. II 2015. – 7. III 2015.

Информације о специјалитетима и новим издањима редовних,
пригодних и доплатних марака Републике Србиј

Информације о фалсификатима

Текстове који покривају српско и југословенско филателистичко
подручје, пратите на сајту:

www.filatelija.rs

TABLE OF CONTENTS WITH SUMMURIES

Restoration of postal service in Serbia 1916 – 1920 - M. R. Vuković 5

This article deals with restoration of postal service on liberated territories of Kingdom of Serbia during 1916 – 1920. Author recognises three phases of the process during this period:

First phase – from liberation of Bitolj (Monastir) in Autumn 1916 till the breakthrough of the Salonika front, during which only one post office was opened – military PO Bitolj

Second phase – from the breakthrough of the Salonika front till 1st April 1919, when post offices were handed over to Ministry of Post and Telegraph, thus becoming regular civil POs. Total of 61 POs were opened during this phase.

Third phase – from 1st April 1919 till 28th June 1921, when separate postal administrations in Serbia (with Montenegro) and former Austro-Hungarian provinces united in SHS State united into single one.

Article also deals with various provisional cancelations, usage of foreign or old stamps and stationary and other irregularities during this period.

Serbian military telegraph service duringGreat War [2]- prof.Milan Radovanovic 15

With the outbreak of World War I occurred difficulties and disruptions in postal traffic in the territory of the belligerent countries. The motion were millions of people captured, interned and avoid. They all left their closest, and establishing communication between them was of paramount importance for the fight and faith in the return to their homes.

At the start of the war the International Prisoners of War Agency (set up on 21 August 1914) handled the correspondence, gifts and money orders sent to prisoners of war. These activities were subsequently taken over by the postal services of the neutral countries, i.e. Switzerland, Denmark, the Netherlands and Sweden.

This paper explores the correspondence captured and interned persons in the countries of the Central Powers and refugees in the countries of the Alliance and neutral countries with Serbia and from occupied Serbia towards these destinations.

Serbia Reply Coupon Edition 1 – Vojislav Begovic 29

Recently out of print Catalog of postage stamps of the Republic of Serbia 2006-2014 (Publisher Philatelic Messenger), the first time in our country, including the international reply coupons. Cataloguing begins by catalog number 2, leaving No. 1 for the first edition reply coupons Serbian origin.

In the Yugoslav and Serbian philatelic periodicals, was not known the exact date of release of the first Serbian coupons. The same can be said for the available external sources. In one of the best publications in this field, Dr. Paul Koch states "around 1914". This article is an attempt to answer the question: when was issued the first international reply coupons Serbian origin and says something more about this great rarities Serbian philately.

German Feldpost stamp on Serbian postal stationery - Dr. Hermann Dietz 37

This article deals with the use of Serbian postal stationery during German occupation of Serbia 1915 in Great War. In difficult conditions, German troops were forced to use the existing Serbian postal stationery, found on the Serbian post offices. Sequestered Serbian service envelopes, greeting cards and business forms can be found from this time under Feldpost from Serbia

WWI POW-mail [7]– Vojislav Begovic 41

With the outbreak of World War I occurred difficulties and disruptions in postal traffic in the territory of the belligerent countries. The motion were millions of people captured, interned and avoid. They all left their closest, and establishing communication between them was of paramount importance for the fight and faith in the return to their homes.

At the start of the war the International Prisoners of War Agency (set up on 21 August 1914) handled the correspondence, gifts and money orders sent to prisoners of war. These activities were subsequently taken over by the postal services of the neutral countries, i.e. Switzerland, Denmark, the Netherlands and Sweden.

This paper explores the correspondence captured and interned persons in the countries of the Central Powers and refugees in the countries of the Alliance and neutral countries with Serbia and from occupied Serbia towards these destinations.

Mail Censorship During The Bulgarian Occupation Of YugoslaviaDurring World War II - Richard M. Stevens 50

In his extended series of articles in Filatelista regarding censor markings used on Yugoslav territory, Vojin Višacki has a small section reporting markings used on military mail¹, but no mention of any civilian censor markings. In general, Bulgaria treated mail in the occupied territories in the same manner as mail in the home land, and there was no system of censorship of civilian mail in Bulgaria during World War II.

Analysis of really circulated letters – Zoran R. Boskovic 53

In this article detailed analysis of really circulated letter from inflation period in FR Yugoslavia was presented. The main focus of the article is the correctness of franking and postal tariffs in that period

Stamps and politics of national representation [5] - doc. dr Vida Zei 56Quantity of definitive stamps in Serbia 2014 55Postage stamps issued by Post "Serbia" in the period Jan – Feb 2015 60

FAKES FORGERIES EXPERTS

LES ORPHELINS SERBES

(OP : ML)

P. HEDLEY. FEC.